

♦ Alexander Daško. Kresbu vytvorila Šarlota Botťová

Ked' sa obzriem späť, som presvedčený, že sme za ostatný rok urobili v prospech rómskej komunity a celej spoločnosti významný kus práce

Úrad úspešne implementuje národné projekty, medzi inými aj strategické Rozvojové tímy I., naďalej poskytuje technickú asistenciu pre obce v rámci rozširovania kapacít materských škôl podporovaných z Plánu obnovy a odolnosti. Úrad patrí k lídrom medzi

sprostredkovateľskými orgánmi na Slovensku v implementácii zverenej časti Programu Slovensko. Vďaka výzvam a projektom z našej dielne, mäkkým i tvrdým, naplňame naše vízie. V oblasti sociálnej, finančnej, v oblasti bývania, vzdelávania a zamestnanosti.

Zlepšovanie podmienok života tých najchudobnejších a skvalitňovanie života celej rómskej komunity a ostatných obyvateľov je našou najvyššou prioritou. Uvedomujem si, že naša mravenčia práca a priebežné úspechy nemusia byť pre nezúčastnených tak viditeľné a významné, ako v skutočnosti sú. Úrad splnomocnenca dosiahol status rešpektovaného orgánu štátnej správy, o čom svedčí vynikajúca spolupráca s jednotlivými ministerstvami a organizáciami občianskej spoločnosti v inkluzívnych politikách.

Osobne si prajem, aby sme pomohli čo najväčšiemu počtu komunít a tiež, aby sa nám darilo aj v oblasti vzájomného porozumenia s majoritou, pretože bez vzájomného porozumenia, tolerance, akceptácie a empatie, nie je výrazné spoločenské zlepšenie Rómov, Rómkov a ich detí možné.

Do nového roka prajem všetkým ľuďom pevné zdravie, Božie požehnanie, vzájomnú úctu a dobrú vôľu.

Alexander Daško, splnomocnenec vlády pre rómske komunity

Ročník 34 končí, pokračujeme ďalej

Naše úvodníky sú zvyčajne na titulnej strane pod kresbou alebo fotografiou, ktorá definuje obsah aktuálneho čísla. V poslednom čísle roka 2024 je to kresba splnomocnenca vlády pre rómske komunity Alexandra Daška. Priestor na titulke som prenechal splnomocnencovi. V novinách sa dozvieme, čo jeho úrad v tomto roku urobil a aké má plány do roku 2025.

Sumár udalostí roka v súvislosti s rómskou menšinou nájdete v krátkych správach. Robíme to každý rok, aby ostali zachované v tlačných novinách a bolo ich možné dohľadať na jednom mieste aj o niekoľko rokov.

Dôležitou koncoročnou udalosťou je oceňovanie Roma Spirit. Z tohto ročníka vzišli noví laureáti, ktorí sa svojou prácou usilujú o zlepšenie postavenia Rómov na Slovensku a zároveň ukazujú, že v spoločnosti je stále dobro.

Braňo Oláh pokračuje v písaní poviedok o vojne, ktoré sú síce smutné, ale vychádzajú z historických udalostí, na ktoré by sme nemali zabudnúť. Ak sa nám to podarí, chceli by sme v roku 2025 vydať jeho knihu poviedok.

V štyroch číslach sme priniesli niečo, čo v novinách nie je bežné – komiks. Výtvarník Juraj Mandel spolu s Erikou Godlovou vytvorili príbeh o veľkom primášovi. Noviny posielam aj do škôl a ozvali sa ďalšie, ktoré by ich chceli odoberať práve kvôli komiksu. Pre deti je lákavým podkladom na vzdelávanie.

Prinášame tiež pohľad filmárov, ktorí už niekoľko rokov dokumentujú život Rómov v Trebišove. Pripravovaný film má názov Mesto snov.

Ročník 2024 je teda za nami a ja verím, že sa stretneme aj v roku 2025. Ďakujem Fondu na podporu kultúry národnostných menšín SR, že náš projekt získava podporu, ďakujem všetkým spolupracovníkom za dlhoročné odhodlanie naplňať tento projekt, ktorého začiatky sú v roku 1991.

Želám vám všetko dobré v novom roku, hlavne veľa zdravia.

Roman Čonka, šéfredaktor Romano nevo l'il

Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity: Čo sme urobili, kde sme a kam smerujeme

- Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity (ďalej aj ÚSVRK) sa medzi sprostredkovateľskými orgánmi teší prvým priečkam v implementácii Programu Slovensko. Je úspešný vo vyhlasovaní výziev, kontrahovaní a čerpaní finančných prostriedkov z Európskej únie. V roku 2024 vyhlásil deväť výziev, ďalšie dve budú vyhlásené do konca roka 2024. Ostatné vyhlási v roku 2025 a ďalšie následne.
- Úrad zazmluvnil takmer 480 projektov za viac ako 199 mil. eur, v rámci ktorých poskytol viac ako 95 mil. eur. Zásluhou ÚSVRK sa 3 100 osôb zamestnalo, z nich 2 500 Rómov a Rómkov.
- Zabránil vzniku dekomitmentu (*zrušeniu záväzku, pozn. red.*), keď úspešne ukončil niekoľkoročné projekty zo starého programového obdobia, ktoré prešli na ÚSVRK z Ministerstva vnútra SR.
- Pripravil Akčné plány 2025 - 2026, aby splnil základnú podmienku na čerpanie z fondov Európskej únie.
- Intenzívne aktualizuje Atlas rómskych komunít.
- Realizuje štyri národné projekty a v budúcom roku k nim pribudnú ďalšie. Napríklad aj štipendijný program pre študentov stredných škôl alebo inkluzívny envirotím zameraný na zamestnanosť.
- Zabezpečuje úlohy sprostredkovateľa Plánu obnovy a odolnosti pre komponenty zamerané na inkluzívne vzdelávanie.
- Pomáha pri riešení mimoriadnych nepriaznivých situácií v rómskych komunitách a pri odstraňovaní následkov krízových situácií.

str. 3 ďalej >>>

Splnomocnenec Daško medzi rómskymi starostami: Chcel by som, aby boli pri tvorbe nového programového obdobia

♦ Alexander Daško s rómskymi starostami a starostkami. Foto: archív AD

Záujmové združenie obcí Spolužitie a Jekhetane Roma a Slovakia, do ktorého sú zapojení rómski starostovia a poslanci obecných zastupiteľstiev zo Slovenska, si pripomína dvadsať rokov svojho trvania. Pri tejto príležitosti zorganizovali stretnutie v Bystranoch. Zúčastnili sa ho predstavitelia mnohých samospráv a pozvanie prijal aj splnomocnenec vlády Slovenskej republiky pre rómske komunity Alexander Daško. Zakladajúcim členom a bývalým dlhoročným predsedom združenia je Radoslav Ščuka, ktorý nám poskytol rozhovor.

Ako združenie obcí vzniklo a v čom spočíva jeho hlavná činnosť?

Založili sme ho v auguste 2004, kedy boli zvolení noví rómski starostovia – bolo ich pätnásť. Dohodli sme sa, že vytvoríme takéto združenie obcí, ktoré by spolupracovali, vymieňali si informácie, vzdelávali sa. V spolupráci s Národným demokratickým inštitútom sme vykonávali školenia novozvolených starostov a poslancov obecných zastupiteľstiev o ich kompetenciách, aby ich vedeli využívať v prospech občanov. Zakladajúcim členom bol Peter Pitoňák, bývalý starosta obce Stráne pod Tatrami. A názov Spolužitie sme si vybrali z dôvodu, že nebránime vstupu do združenia ani nerómskym starostom a poslancom.

Dvadsať rokov je čas, kedy sa dá už bilancovať. Oplatilo sa združenie založiť?

Rád spomínam na celé obdobie trvania združenia. Veľmi prospešné bolo vzdelávanie starostov a poslancov, aby mohli zodpovedne vykonávať svoje funkcie, ale my sme spolupracovali a pomáhali aj iným združeniam a organizáciám, dokonca môžem

povedať, že sme pomáhali aj štátnym orgánom. Napríklad sme sa stretávali s vtedajšou splnomocnenkyňou vlády pre rómske komunity, pani Klárou Orgovánovou. Jedno stretnutie bolo v Spišskej Novej Vsi, ktorého sa zúčastnil aj pán Marek Hojsík, riaditeľ Fondu sociálneho rozvoja, tam sme im spolu s pánom Mikušom, sociálnym pracovníkom a bývalým policajtom, ponúkli možnosť vzniku miestnych občianskych hliadok. Pán Hojsík po tomto stretnutí vyhlásil výzvu a vďaka nej mohli obce žiadať príspevok na vznik občianskych hliadok. Spomínam si aj na pána Hamera, ktorý v Richnave vytvoril funkciu asistenta zdravia. Myslím si, že vďaka našej spolupráci s ostatnými organizáciami alebo štátnymi orgánmi vznikli úspešné projekty, ktoré fungujú dodnes.

V roku 2004 sme mali pätnásť rómskych starostov, dnes ich je viac ako päťdesiat. Aj výzvy pre obce sa zmenili. Čo v súčasnosti trápi obce najviac a ako im vy viete podať pomocnú ruku?

Naším najväčším prínosom je podľa mňa to, že sa vieme stretnúť a pomôcť si pri riešení problémov, ktoré jednotlivé obce majú. Napríklad počas pandémie sme sa stretávali vždy, keď bolo potrebné niečo riešiť a našich stretnutí sa zúčastňovala aj splnomocnenkyňa vlády Andrea Bučková a aj vďaka tomu boli potreby obcí vyslyšané. Aj „šesťdesiatka“ vznikla na náš popud a mám takú informáciu, že sa rozrastie na „dvestopäťdesiatku“ možno už v nastávajúcom období. Je vidieť, že tie obce sú prijímateľmi dotácií, je to adresné a pomaly sa situácia v daných obciach zlepšuje. Štát aj Európska únia si vďaka tomu uvedomujú, že Rómovia nie sú len cieľovou skupinou, ale sami riadia pomoc.

Roma Spirit 2024: Laureáti sú známi, ceny rozdané

Nádej, inšpirácie a hodnoty sú kľúčové pre ďalší rozvoj Slovenska. Tento odkaz dominoval 16. ročníku Roma Spirit. Aj v tomto roku vyzdvihli výnimočné osobnosti, organizácie a projekty prispievajúce k zlepšovaniu postavenia rómskych komunít a vzájomného spolužitia.

Počas slávnostného galavečera, ktorý sa konal vo Veľkej sále Slovenského rozhlasu 24. novembra 2024, si ocenenie Roma Spirit 2024 odniesli laureáti v siedmich prestížnych kategóriách.

Ocenenie v kategórii Nezisková organizácia získala Alternatíva – Centrum nezávislého života, n. o. z Lučenca za dlhoročnú podporu mladých ľudí so znevýhodnením pri prechode do aktívneho života. Deaf Group s. r. o. z Veľkého Kríťa si prevzala ocenenie v kategórii Spoločnosť a zamestnávateľ za inovatívne prístupy v zamestnávaní osôb so zdravotným a sociálnym znevýhodnením. Obec Kesovce z okresu Rimavská Sobota bola ocenená v kategórii Obec a mesto za svoj prínos k rozvoju miestnej komunity.

V kategórii Média získala ocenenie Základná škola Drienovec za projekt školského vysielania VIP TV Drienovec, ktorý sa zameriava na podporu vzdelávania a rozvoj mediálnej gramotnosti medzi mladými ľuďmi. Etnológ René Lužica za svoj výskum a odbornú prácu, ktoré prispievajú k hlbšiemu pochopeniu a zachovaniu rómskej kultúry získal ocenenie v kategórii Osobnosť.

V kategórii Kultúra bola za svoj prínos k inkluzívnemu dizajnu ocenená módna dizajnérka Monika Vonztemüová. Čin roka získala Daniela Bernátová, ktorá sa stala symbolom ľudskosti a solidarity vďaka svojej nezištnej pomoci súrodencom v núdzi.

„Roma Spirit 2024 opäť ukázal, že ako spoločnosť vieme dosiahnuť viac, ak sme schopní spolupracovať a navzájom sa podporovať. Prostredníctvom finalistov a samotného galavečera sme mali jedinečnú príležitosť byť svedkami toho, že rôznorodosť obohacuje náš život a ľudskosť je nákazlivá,“ uviedla Magdaléna Rothová, riaditeľka Asociácie pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu. Podľa jej slov bol večer

oslavou hodnôt, ktoré nás spájajú a ukazujú, že každý pozitívny krok smerom k rovnosti môže zmeniť svet k lepšiemu.

Galavečer bol obohatený o vystúpenia popredných umelcov, ktorí svojimi výkonomi umocnili atmosféru večera a podčiarkli posolstvo rozmanitosti, inklúzie a vzájomného rešpektu. Na pódiu sa predstavili Barbora Botošová, Katka Koščová & Daniel Špiner, Jan Bendig, Divé maky, Ricco Šarkózi a mnohí ďalší.

Ocenenie Roma Spirit 2024 vyhlasuje Asociácia pre kultúru, vzdelávanie a komunikáciu (ACEC), Slovenská televízia a roz-

hlas a Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity. Podujatie sa konalo pod záštitou prezidenta Slovenskej republiky Petra Pellegriniho a verejného ochrancu práv Róberta Dobrovodského.

Roma Spirit je verejným ocenením a zviditeľnením inšpiratívnych príbehov a aktivít prinášajúcich riešenia výziev, ktorým čelia rómske komunity a celá naša spoločnosť.

Za uplynulé ročníky bolo na ocenenie Roma Spirit nominovaných 2279 výnimočných príbehov, osobností, aktivít a projektov. Za šesťnásť rokov máme česť poznať 105 laureátov ocenenia.

Aký je v súčasnosti počet obcí vo vašom združení?

Podľa stanov musí vstup do združenia schváliť obecné zastupiteľstvo danej obce. Neformálnych členov je veľa, ale oficiálni sú iba tí zakladajúci. Počty sa v najbližšej dobe budú meniť, lebo asi desať obcí už schválilo vstup do združenia, ale formálne to ešte nie je doriešené. Zároveň sa v blízkej budúcnosti budú meniť stanovy, čo pomôže zvýšiť počet členov združenia.

Spomínali ste bývalé splnomocnenkyne Kláru Orgovánovú a Andreu Bučkovú. Aká je dnes vaša spolupráca s Úradom splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity?

Bol som vždy veľmi rád, keď nás pani Orgovánová, alebo pani Bučková pozvali na nejaké stretnutie, alebo my ich. Aj v súčasnosti má pán Daško snahu spájať samosprávy, čoho dôkazom je aj to, že prijal naše pozvanie. Mnohí splnomocnenenci boli naklonení našej vzájomnej spolupráci, ale našli sa aj takí, ktorí s nami nekomunikovali. Vytvorili sme Memorandum o spolupráci, ktoré chceme podpísať s úradom splnomocnenca a myslím, že pán Daško je tomu naklonený. Verím, že spolupráca bude stále lepšia a lepšia.

Predsedom združenia ste boli viac ako desať rokov, dnes sa ujme svojej funkcie nový predseda. Čo bude musieť riešiť ako prvý?

V najbližšom čase bude musieť doriešiť registráciu nových členov združenia, bude musieť posilniť spoluprácu so štátnymi orgánmi a nadviazať spoluprácu aj s poslancami národnej rady. V súčasnosti ich máme šesť, a bolo by potrebné s nimi rozprávať o legislatívnych zámeroch, ktoré by pomohli či už rómskym poslancom, ale hlavne rómskym aj nerómskym obyvateľom v obciach.

Stretnutia v Bystranoch sa zúčastnil aj splnomocnenec vlády pre rómske komunity Alexander Daško, ktorému sme položili niekoľko otázok.

Pán splnomocnenec, boli ste na stretnutí starostov a poslancov obcí, ktorí sa angažujú v Záujmovom združení obcí Spolužitie a Jekhetane Roma a Slovakia. Čo povieť na to, že rómski starostovia spolupracujú už dvadsať rokov?

Je to veľmi obdivuhodné, lebo keď sa zakladajú spolky alebo nejaké združenia, ktoré by mali spolupracovať, väčšinou ich niečo rozdelí. Buď sú to peniaze, bude je to moc, buď je to sláva, ale tu je naozaj niečo obdivuhodné, že sa nenechali rozbiť tým, čo som povedal, a už naozaj fungujú dvadsať rokov. Je to obdivuhodné na dnešnú dobu, lebo ani politické strany tolko neexistujú, ako toto združenie. A klobúk dole pred zakladateľmi, ktorí ho dávali dokopy a hlavne, že ho vedeli udržať do dnešného dňa.

Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity sa s týmto združením obcí chystá spolupracovať. Na akej báze a akou formou?

Samozrejme, náš úrad bude spolupracovať so združením Spolužitie a Jekhetane tak, ako s ostatný-

mi spolkami alebo združeniami. Hlavne by som strašne rád chcel, aby boli pri tvorbe nového programového obdobia, aby pri tom boli naozaj všetky tieto samosprávy a aby ho tiež s nami tvorili. Aby to nebolo o tom, že ja som si myslel, že toto bude pre nich dobré, to nie. Keď ho budú tvoriť, budú brať aj zodpovednosť na seba a ak mám byť úprimný, ja budem v klude, že sa bude robiť to, čo si oni nastavili a to aj budú mať.

Vzájomná spolupráca a spätná väzba na váš úrad alebo štátne orgány je potrebná.

Určite áno. My vieme zabezpečiť kompletnú byrokráciu a samozrejme aj nastaviť legislatívu, čo je veľmi dôležité pre to, aby sa naozaj žilo lepšie nielen Rómom, ale samozrejme aj Nerómom, ale teraz sa rozprávame hlavne o rómskej komunite. Tam treba legislatívu nastaviť tak, aby čerpanie bolo také, aké má byť. Dôležitá bude celková alokácia na riešenie všetkých problémov. Ja zhruba viem, aká vysoká bude alokácia na nadchádzajúce obdobie – omnoho, omnoho vyššia, ale zatiaľ to neprezradím. Nechcem to zakríknúť, lebo pokiaľ to nie je na papieri, tak nie je nič.

Ako stojíte s výzvami? Môžu sa do nich už obce zapojiť?

Najhlavnejšie výzvy z tohto programového obdobia už vyšli: infraštruktúra, bývanie, cesty, chodníky, voda, kanalizácia, zberné dvory. Samozrejme, tých financií nie je dosť, aby sme pokryli dopyt. Prišlo nám teraz vyše 500 investičných projektov, na ktoré my nemáme dostatok financií. Jednáme s Európskou komisiou aj s riadiacim orgánom MIRRI v rámci revízie operačného programu Slovensko, z ktorého by nám mali prísť financie a dúfam, že pokryjeme všetky potreby alebo žiadosti, ktoré nám obce poslali. A ako som už hovoril pri mojom nástupe do funkcie, moja jediná priorita je momentálne dať von všetky peniaze z účtu, aby už naozaj konečne všetci mali infraštruktúru.

Čo prajete združeniu obcí k jeho výročiu?

V prvom rade im prajem ďalších dvadsať rokov, a aby spolu držali tak ako doteraz. Myslím, že tá spolupráca potom príde sama.

Text: Roman Gorol

◆ Alexander Daško. Foto: archív AD

Komplexnou oblasťou, do ktorej sa úrad pustil, je vysporiadanie pozemkov pod osídleniami. Začiatkom jari 2024 ÚSVRK vyhlásil výzvu na jednoduché pozemkové úpravy s alokáciou 7,2 mil. eur. Vysporiadaním pozemkov a infraštruktúrnymi investíciami sa zabezpečí komplexný rozvoj obce a osídlenia. Výzva je prepojená s aktivitami národného projektu zameraného na asistenciu pri usporiadaní právnych vzťahov k pozemkom pod osídlením. V rámci výzvy bolo doručených 75 žiadostí, z toho 45 bolo schválených.

S cieľom zlepšiť prístup k využívaniu základnej technickej infraštruktúry a občianskej vybavenosti pre obyvateľov obcí z Atlasu rómskych komunít (ARK) vyhlásil úrad dve výzvy. Prvú v máji 2024 pre obce zapojené do národného projektu so strategickým významom Rozvojové tímy I. (NP RT I.) v alokácii 88,6 mil. eur. Doteraz bolo doručených 133 žiadostí, zatiaľ schválených 64 žiadostí v sume 32,86 mil. eur. Veľký úspech zažila druhá výzva v alokácii takmer 49,7 mil. eur. Tá je určená pre obce z ARK, nezapojené do NP RT I. Doručených je 418 žiadostí, ktoré však disponibilnú alokáciu prevýšili niekoľkonásobne. Tieto

výzvy podporujú rôzne oblasti obecnej infraštruktúry, napríklad budovanie stokovej siete a čističiek odpadových vôd, verejných vodovodov a podobne, budovanie zberných dvorov a stojísk, sanáciu nelegálnych skládok, miestne komunikácie, vypracovanie projektovej dokumentácie.

V oblasti vzdelávania boli vyhlásené dve výzvy na stavebné úpravy a materiálno-technické vybavenie školských objektov, vrátane školských jedální a športovísk. Na podporu základných škôl v obciach s prítomnosťou marginalizovaných rómskych komunít (MRK) v Bratislavskom kraji je vo výzve 10,5 mil. eur. Boli prijaté dve žiadosti o nenávratný finančný príspevok, ktorých žiadaná suma je vyššia ako je alokácia výzvy. Druhá výzva na podporu základných škôl v obciach s prítomnosťou MRK bola vyhlásená v decembri 2024 pre obce zapojené do národného projektu Rozvojové tímy I. Pridelená alokácia je 14,8 mil. eur.

Jednou z priorít úradu je zlepšenie podmienok bývania obyvateľov z MRK. V tejto oblasti bola v októbri 2024 vyhlásená výzva pre zlepšenie podmienok bývania v obciach z Atlasu rómskych komunít s alokáciou 44 mil. eur. Cieľom výzvy je rekon-

štrukcia a výstavba sociálneho nájomného bývania pre sociálne odkázané skupiny obyvateľstva, s dôrazom na marginalizované rómske komunity. Zatiaľ bolo doručených 19 žiadostí za takmer 40 mil. eur.

S cieľom zabezpečiť komplexné služby v obciach zapojených do národného projektu Rozvojové tímy I., pre veľký úspech, vyhlásil úrad v decembri 2024 ďalšiu dopytovo-orientovanú výzvu Miestne občianske a preventívne služby II. Nie je to výzva na pokračovanie už fungujúcich MOaPS.

V blízkych dňoch je plánované vyhlásenie dvoch výziev pre realizáciu národných projektov. Jedným je národný projekt Komplexný systém podpory marginalizovaných rómskych komunít prostredníctvom misijnopastoračných centier. Cieľom je podpora výkonu misijnopastoračnej práce na zabezpečovanie integrálneho osobnostného rozvoja členov MRK a vytvorenie vhodných podmienok, aby čo najviac jednotlivcov bolo schopných postarať sa o seba, rodiny a zapájať sa do života vlastnej komunity a spoločnosti. Výška alokácie je 5,3 mil. eur.

Na druhý národný projekt Asistencia a podpora samosprávam pri zabezpečovaní opatrení na zrýchlenie sociálno-ekono-

mickej integrácie marginalizovaných skupín obyvateľov – 1. fáza sú vyčlenené finančné prostriedky COV vo výške 12,9 mil. eur. Odborníkmi projektu sa zvýši kvalita predkladaných projektov, ich úspešnosť a efektívna implementácia.

Ďalší národný projekt zameraný na podporu vzdelávania študentov stredných škôl z MRK prostredníctvom štipendijného programu sa bude realizovať od budúceho roka vo výške 8 mil. eur. Ale inak: s mentormi a na princípe recipročnej dobrovoľníckej činnosti štipendistov.

Úrad plánuje podporu zamestnanosti MRK v inkluzívnych tímoch v oblasti enviro prostredníctvom multirezortného projektu, t. z. v spolupráci najmä s MPSVaR SR, MŠVaV SR, MZ SR, Vojenskými lesmi. Mali by sa vytvoriť ďalšie pracovné miesta.

ÚSVRK pozná problémy a uvedomuje si svoju zodpovednosť voči spoločnosti a MRK a aj z toho dôvodu pripravuje opatrenia s ambíciou ich implementácie v revízii Programu Slovenska. Predložené žiadosti identifikujú potreby obcí a na schválenie všetkých žiadostí by ÚSVRK potreboval ďalších takmer 300 mil. eur.

Nepočujúci Rómovia a ich miesto v spoločnosti

◆ Tomáš Dunko. Foto: archív REF Slovensko

Bratislava, 16. december 2024 (TS/RNE) – Občianske združenie Svet ticha v spolupráci s Fakultou sociálnych a ekonomických vied Univerzity Komenského v Bratislave uskutočnili prvý ročník odbornej konferencie s názvom *Od jazykovej izolácie k inklúzii: Nepočujúci Rómovia a ich miesto v spoločnosti*. Cieľom konferencie je zdieľať s verejnosťou výsledky rozsiahleho výskumu, realizovaného mapovania situácie nepočujúcich Rómov, ktorí v dôsledku absencie prístupu k vzdelávaniu sa v oblasti rómskeho, slovenského a posunkového jazyka čelia hlbokkej jazykovej izolácii. Táto izolácia ich následne výrazne obmedzuje v prístupe ku kvalitnému vzdelávaniu, zdravotnej starostlivosti a spoločenským príležitostiam.

Organizátori konferencie majú ambíciu položiť základy tvorby a implementácie systémových zmien zameraných na riešenie komplexných problémov nepočujúcich Rómov na Slovensku. Projekt vznikol za finančnej podpory Minority Rights Group – MARIO v spolupráci s Ministerstvom spravodlivosti SR v rámci dotačného programu na presadzovanie, podporu a ochranu ľudských práv a slobôd a na predchádzanie všetkým formám diskriminácie, rasizmu, xenofóbie, antisemitizmu a ostatným prejavom intolerancie a zároveň v spolupráci so Zdravými regiónmi, ktoré sa podieľali na zbere dát a vedeckých poznatkoch.

„Prelomovým momentom konferencie bude zavedenie nového posunkového znaku pre slovo *Róm* – *Rómka*, ktorý nahradí doteraz zaužívaný posunok často považovaný za diskriminačný a nevhodný. Tento nový znak je symbolom rešpektu a dôstojnosti pre nepočujúcu rómsku komunitu, čím významne prispejeme k znižovaniu jazykových a kultúrnych stereotypov naprieč spoločnosťou,“ uviedol Tomáš Dunko z organizácie Svet ticha.

Podľa jeho slov je nepočujúce rómske dieťa často prirovnávané k „divokému dieťaťu“, čo je koncept, ktorý vznikol v minulosti v 17. – 18. storočí a označuje nepočujúce deti, ktoré nemajú prístup k jazyku, kultúre a sociálnym normám. Táto analógia je však podľa Tomáša Dunka v modernej spoločnosti neakceptovateľná.

PhDr. Mgr. et. Mgr. Tomáš Dunko, PhD. sa narodil v Banskej Bystrici, je nepočujúci a posunkujúci Róm. Absolvoval štúdium na Právnickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, je absolvent štúdií na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne, kde získal doktorát v odbore filológia a absolvoval aj štúdium Stredoeurópskych štúdií na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre.

UDALOSTI V ROKU 2024

22. 1. 2024
Splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity sa stretol s rómskymi starostami a aktivistami v Humennom. „Neprišiel som medzi vás, aby ste ma chválili, robím tu hromozvod,“ povedal nový splnomocnenec. Tvrdil, že nastal čas na zmenu myslenia Rómov, a zlepšenie života vďaka eurofondom si musia vážiť a zaslúžiť. Konceptií a analýz už bolo dosť, o životných podmienkach v komunitách už vieme všetko, teraz treba pracovať, povedal. (Denník Korzár)

29. 1. 2024
Obec Šumiac získala v rámci projektu Miestne občianske a preventívne služby (MOaPS) 164 805 eur na financovanie pracovných miest občianskej hliadky. Pomôžu jej pri udržiavaní poriadku a bezpečnosti na viac ako dva roky. V horehronskej obci žije okolo 1 300 obyvateľov, z nich vyše 600 Rómov. Do základnej školy chodí 90 percent rómskych detí. (TASR)

2. 2. 2024
Whirlpool zamestnáva na Spiši 500 Rómov. Je to kľúč pre Slovensko, radí Americká obchodná komora. Podľa Americkej obchodnej komory vidia všetci veľkí zamestnávateľia na východe krajiny v marginalizovaných skupinách veľký potenciál pracovnej sily. (HNONLINE)

8. 2. 2024
Dva bytové domy v rómskej osade v Medzilaborciach zrovnajú so zemou. Havarijný stav bytoviek potvrdil statik, ktorý nariadil aj ich zbúranie. Mesto to bude stáť 35-tisíc eur. Takmer 200 ľudí už vystaľovali z 24 bytov. „Bytovky majú 70 rokov. Boli poškodené vnútorné priečky aj statické priečky, ktoré spôsobili to, že stavby sú rozpraskané. Sú poškodené schodišťa, a tým pádom je bývanie v týchto domoch nebezpečné,“ uviedol primátor mesta Medzilaborce Vladislav Višňovský. Rómov z bytoviek presťahovali do mestských bytov nižšieho štandardu v okrajovej časti mesta. V nových bytovkách majú nájomníci predplatenú elektrinu. V 80-eurovom nájomnom je zahrnutá aj platba za vodu. Kúria si tuhým palivom. Samospráva plánuje vo výstavbe bytov nižšieho štandardu pokračovať. Za takmer dva milióny eur chce postaviť tri bytovky s 36 bytmi. (RTVS)

22. 2. 2024
Policajtí sú opäť nevinní. V kauze šikany rómskych chlapcov súd vyniesol štvrtý rozsudok. Na Mestskom súde v Košiciach sa v lete 2023 začala opäť pojednávať takmer pätnásť rokov stará kauza. V nej bolo desať košických policajtov obvinených zo šikanovania rómskych chlapcov. Okresný súd síce deväť mužov a jednu ženu dvakrát oslobodil, no krajský súd mu prípad dvakrát vrátil. Tretie oslobodenie v decembri 2020 potvrdil. O návrat spisu z archívu sa postaral Ústavný súd SR. Senát Mestského súdu v Košiciach policajtov spod obžaloby už štvrtý raz oslobodil. Keďže prokurátor zahlásil odvolanie, prípad opäť poputuje na krajský súd. (Korzár)

23. 2. 2024
Od masakra Rómov v Dubnici nad Váhom uplynulo 79 rokov, na

pietnu spomienku prišla aj prezidentka Čaputová. Zaisťovací tábor pre Rómov v Dubnici nad Váhom vznikol v novembri 1944. Začiatkom nasledujúceho roka v ňom vypukla epidémia škvrnitého týfusu. (SITA)

24. 2. 2024
Palko o rómskych rabovačkách pred dvadsiatimi rokmi: Keď sa začne páchať trestná činnosť verejne a bez ostychu, štát musí ukázať silu. (Štandard)

26. 2. 2024
Na hrade Modrý Kameň vo Veľkokrtíšskom okrese pripravujú reprízu výstavy s názvom Príbeh detí vetra. Výstava ukazuje skutočný príbeh a osudy Rómov na Slovensku. Informovala o tom Dáša Ďuríková zo Slovenského národného múzea – Múzea bábkarských kultúr a hračiek. (TASR)

28. 2. 2024
Automobilka Volvo má obrovský záujem zamestnávať vo svojej fabrike slovenských Rómov. Uviedol to po rokovaní vlády na výcho-de Slovenska minister práce, sociálnych vecí a rodiny Erik Tomáš (Hlas). „Kladú na to dôraz a my urobíme všetko pre to, aby sa to podarilo,“ dodal. (SITA)

28. 2. 2024
Vláda navýši prostriedky na rómske hliadky. Bude bezpečnejšie v osadách a obciach, tvrdí Richard Raši. Namiesto 256 obcí, ktoré už získali nenávratný finančný príspevok, sa tak podporí až 424 obcí, miest a mestských častí po celom Slovensku. (TASR)

4. 3. 2024
Únia Rómov na Slovensku a hnutie Slovensko (bývalé OLaNO) sú v spore. Najprv členovia únie podali 14. decembra 2023 trestné oznámenie v súvislosti s 500-eurovým príspevkom za účasť vo voľbách, poslanec Peter Pollák ml. podal následne trestné oznámenie za ohováranie. Rómovia z Únie Rómov naďalej tvrdia, že matovičovci im pred parlamentnými voľbami 2023 sľúbili 500 eur za účasť vo voľbách, čo spôsobi-lo, že mnoho Rómov volilo práve hnutie Slovensko. (SITA)

5. 3. 2024
Genocídu Rómov v Európe pod nadvládou nacistov mapuje internetová encyklopédia. Internetová encyklopédia o genocíde Rómov v Európe pod nadvládou nacistického Nemecka prvýkrát ucelene ukazuje rozsah zločinov proti tejto menšine. Na predstavení encyklopédie v berlínskom dokumentačnom stredisku nacistických zločinov Topografie teroru to vyhlásil šéf Ústrednej rady nemeckých Sintov a Rómov Romani Rose. (ČTK)

13. 3. 2024
„Smradlaví Rómovia, mali by si robotu hľadať a nie po výletoch chodiť.“ Na deti vo vlaku slovne zaútočili staršie ženy z majority. Ženy vo vlaku deťom nadávali do špinavých a smradlavých Cigánov. Jediná osoba, ktorá sa ich zastala, bola sprievodkyňa. Cestujúce upozornila, aby sa nevyjadrovali hanliv-o. (TVNOVINY.SK)

6. 4. 2024
Rómovia – Cigáni v Lučenci. Taký je názov knihy, ktorú na jar vydal miestny historik Jozef Drenko. V publikácii sa zameriava na dejiny, jazyk i antropológiu tejto ko-

munity v Lučenci od roku 1725 až po súčasnosť. Ako ozrejmil, cieľom publikácie je priblížiť ich históriu, etnografiu a kultúru nielen majoritnej spoločnosti, ale aj samotným Rómom. (Korzár)

8. 4. 2024
Medzinárodný deň Rómov: Prezidentka Čaputová pozvala do paláca rómskych študentov a študentky z celého Slovenska. „Študujú rôzne odbory – environmentalistiku, liečebnú pedagogiku, jazyky, históriu, multimédiá, umenie či romistiku. Vzdelaní, úspešní, rozhladení a angažovaní ľudia. Niektorí už dnes pomáhajú deťom a mladým z rómskych komunít a nepochybne sú pre mnohých inšpiráciou. Som presvedčená, že svojím talentom, múdrosťou, energiou aj neprehliadnuteľnou vnútornou silou, nám veľmi pomôžu rozvíjať Slovensko v rôznych oblastiach,“ uviedla prezidentka na sociálnej sieti. (RNL)

10. 4. 2024
Zdevastovaný bytový dom na Moyzesovej ulici v Čadci v dohľadnej dobe zbúrajú. Viacero tamojších nájomníkov z rómskej komunity však stále nemá vyriešenú otázku bývania. Majiteľ sa zatiaľ nedohodol s troma rodinami, jednej z nich môže poskytnúť sociálny byt mesto. Potvrdil to v stredu čadčiansky primátor Matej Šimásek. Osud zvyšných obyvateľov zostáva nateraz nejasný. Nájomná bytovka bola pôvodne vo vlastníctve mesta. Budova je v zdevastovanom stave. Bývalé vedenie ju ešte v roku 2021 predalo súkromnej firme HNT Company za vyše 400 000 eur. V tom čase v nej podľa primátora žilo viac ako 30 obyvateľov. Išlo o približne šesť rodín. (TASR)

15. 4. 2024
Mesto Rimavská Sobota chce na sídlisku Dúžavská cesta, kde žije marginalizovaná rómska komunita, vybudovať novú materskú školu. Dôvodom sú nedostačujúce kapacity v tamojšej škôlke. Na výstavbu novej budovy chce samospráva získať financie z plánu obnovy, zámer odobrili poslanci mesta na marcovom zasadnutí mestského zastupiteľstva. (TASR)

24. 4. 2024
Medzinárodná ľudskoprávna organizácia Amnesty International (AI) vo svojej výročnej správe za rok 2023 upozorňuje na diskrimináciu Rómov na Slovensku a prípady policajnej brutality voči nim. AI poukazuje na žalobu Európskej komisie voči SR za údajnú segregáciu rómskych detí a ich pričasté umiestňovanie do špeciálnych škôl. (TASR)

2. 5. 2024
Po požiari osady v Čani zostala päťdesiatka Rómov bez domova. Podmienky, v ktorých teraz žijú, rozplakali aj exprezidenta Andreja Kisku! Zatiaľ čo starosta obce poskytol takmer päťdesiatke Rómov, z ktorých väčšinu tvoria deti, náhradné ubytovanie v obecnej športovej hale, kde spia na zdravotníckych vojenských nosítkach bez paplónov či vankúšov, exprezident Andrej Kiska, ktorý mal Rómov podľa ich slov navštíviť, mal z toho, v akých podmienkach žijú a aké nešťastie ich postihlo, v očiach slzy. (Nový Čas)

3. 5. 2024
Slovenská republika uzavrela zmier s obetami policajnej akcie vo Vrbnici z roku 2015. Dostanú finančné odškodnenie. Pred Európskym súdom pre ľudské práva namietali porušenie ich ľudských práv. Informovala o tom Miriama Gašparíková z tlačového oddelenia ministerstva spravodlivosti. „Štát zaplatí každému z troch sťažovateľov sumu 13 750 eur na pokrytie akejkoľvek majetkovej škody alebo nemajetkovej ujmy a spoločne všetkým sťažovateľom zaplatí 7 210 eur na pokrytie nákladov a výdavkov v súvislosti s konaním,“ priblížila štátna tajomníčka ministerstva spravodlivosti Katarína Roskoványi. (TA3)

5. 5. 2024
Žiaci z marginalizovaných rómskych komunít by sa podľa 60 percent Slovákov mali vzdelávať v oddelených triedach či dokonca školách. Ukázal to prieskum Centra environmentálnej a etickej výchovy Živica a neziskovej organizácie Teach. Za určitých podmienok by podľa prieskumu dalo svoje dieťa do triedy s rómskymi spolužiakmi 75 percent ľudí. (TASR)

6. 5. 2024
Ľudia z trebišovskej osady dostali po vyše roku náhradné bývanie. V jednej z tamojších bytoviek sa zrútila podlaha, desiatky obyvateľov zostali na ulici. Dnes už bývajú v mobilných domčekoch. Bytovku muse-lo opustiť deväť rodín. Doposiaľ žili v priestoroch školy, ale aj v stanoch. Po 13 mesiacoch dostali náhradné bývanie. Mobilné domčeky poskytla jedna z charít. (RTVS)

7. 5. 2024
Bývanie, voda, kanalizácia, ale aj vzdelávanie a práca patria medzi najväčšie problémy marginalizovanej rómskej komunity v okrese Stará Ľubovňa. Čelia im však aj ďalšie okresy na východe Slovenska. Splnomocnenec vlády pre rómske komunity Alexander Daško pri príležitosti konferencie v Starej Ľubovni venovanej efektívnej inklúzii Rómov v najmenej rozvinutých okresoch poukázal aj na potrebu vysporiadania pozemkov v obciach pod rómskymi osadami. (RTVS)

7. 5. 2024
Okresný súd Bratislava 4 zamietol žalobu mimovládnej organizácie voči mestu Stará Ľubovňa pre segregáciu vzdelávania rómskych detí. Pritom vlni vo februári Najvyšší súd SR potvrdil, že vzdelávanie čisto rómskych detí v škole v časti Podsadek je nezákonné. Mesto zatiaľ netuší, čo z rozsudkov v konečnom dôsledku vyplýva. Jedno je však jasné – súdne spory majú negatívny dosah na školu aj samotných žiakov. Základnú školu v staroľubovnianskej mestskej časti Podsadek navštevuje viac ako 400 výlučne rómskych detí. Súdne spory voči mestu spustili lavínu. Miestni hľadajú spôsob, ako čo najcitlivejšie premiešať žiakov z osady do mestských škôl. (RTVS)

7. 5. 2024
Ministerstvo školstva, výskumu, vývoja a mládeže SR má v pláne natočiť televíznu šou k téme segregácie v školách, ktorú chce zaplatiť z európskych peňazí. Konkrétne ide o prostriedky z plánu obnovy,

z ktorého sa majú financovať najdôležitejšie reformy a výstavba veľkých projektov, ako sú nové nemocnice či obnova rodinných domov a štátnych budov. Rómska komunita je zámerom pobúrená, rezort však nápad obhajuje. Seriál podľa ministerstva bude prospešný pre verejnosť a prispieje k naplneniu mŕlnika plánu obnovy. (Pravda)

12. 5. 2024
Tradičný rómsky folklór predstavilo prostredníctvom vystúpení súborov, kapely a výstavy fotografií v nedeľu podujatie Te prindžaras amen – Spoznajme sa v Slovenskom národnom múzeu (SNM) – Múzeu slovenskej dediny v Martine. Súčasťou 20. ročníka akcie boli aj tvorivé dielne či prehliadka expozície Romano Drom Múzea kultúry Rómov na Slovensku. (TASR)

31. 5. 2024
Už štvrtý rok prináša Nadácia Volkswagen Slovakia spolu s organizáciou Človek v ohrození aktivity pre mládež z marginalizovaných rómskych komunít, ktoré ich majú motivovať k ukončeniu štúdia, správ-nemu výberu strednej školy a k pracovnému uplatneniu prostredníctvom kvalitného kariérneho a pracovného poradenstva. „Cieľom projektu Lepšia budúcnosť pre mladých Rómov, je nielen motivovať týchto mladých ľudí k správne-mu výberu školy s lepšou vyhladkou na plnohodnotné zamestnanie, ale pomáhať im tiež k získaniu prvých pracovných skúseností a u-vádzať ich do sveta odborného vzdelávania a práce“, hovorí Lenka Michálik Holešová, správkynia Nadácie Volkswagen Slovakia. (RNL)

3. 6. 2024
Prešovský krajský súd potvrdil zodpovednosť štátu za segregáciu Rómov v škole v Terni. Antidiskriminačná žaloba je z roku 2016. Štátne inštitúcie vrátane ministerstva školstva musia podľa rozhodnutia Krajského súdu v Prešove odstrániť segregáciu rómskych detí v základnej škole v Terni (okres Prešov), ktorej sa mali dopustiť pri situácii v škole ešte z roku 2014. (SITA)

6. 6. 2024
Rozvojové tímy pre Rómov sa posilnia. Zostanú aj občianske hliadky. Splnomocnenec vlády pre rómske komunity Alexander Daško priblížil svoju činnosť. Eliminácia rizika straty eurofondov z predchádzajúceho programovacieho obdobia, vyhlásenie viacerých výziev i implementácia prvej integrovanej výzvy v agende Úradu splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. Za najdôležitejšie body v doterajšej polročnej činnosti úradu pod svojím vedením to na štvrtkovej tlačovej konferencii označil splnomocnenec vlády pre rómske komunity Alexander Daško. (TASR)

7. 6. 2024
Pribúdajú požiare v rómskych osadách. Obydlia sú v zlom stave, komplikujú aj zásah hasičov. Štát nemá peniaze na zabezpečenie náhradného ubytovania. HaZZ už dlhší čas eviduje nárast požiarov v rómskych osadách. Prezident HaZZ Adrián Mikovič hovorí, že problémom sú najmä inštalácie. Ale aj to, že obydlia nepodliehali kolaudačnému či stavebnému konaniu. (RTVS)

20. 6. 2024

Deti nakreslili rómske osobnosti. Na nádvorí Univerzitnej knižnice otvorili výstavu Farebný svet – Coloriskeri luma. Cieľom je zlepšiť komunikáciu medzi majoritou a rómskou národnostnou menšinou. Organizátorom je OZ Romano kher. (Bratislavské noviny)

27. 6. 2024

V Rakúsoch vzniká prvá národnostná škola na Slovensku, v ktorej budú vyučovať aj v rómčine. Ministerstvo školstva dalo projektu zelenú, prípravy potrvajú približne rok. Učiteľia si musia doplniť vzdelanie aj v rómskom jazyku. Školu v Rakúsoch navštevujú výlučne rómske deti – majú 870 žiakov. Predškôláci a prváci prichádzajú z prostredia, kde slovenčinu nepoznajú. „To je náš materinský jazyk a väčšinou oteckovia a mamičky rozprávajú s nimi po rómsky,“ vysvetľuje koordinátor v osade Rakúsy Marek Mirga. (RTVS)

29. 6. 2024

Rómska národnostná škola môže prehĺbiť segregáciu, tvrdí Amnesty International. Mimovládka poukazuje na nevýhody projektu ministerstva školstva. Riaditeľ mimovládnej organizácie Amnesty International Slovensko Rado Sloboda však upozornil na ľudskoprávne riziká spojené s národnostným vzdelávaním marginalizovanej a viacnásobne diskriminovanej rómskej menšiny. (SITA)

15. 7. 2024

Slovensko len slabo rieši ľudské práva Rómov. Nemajú vodu ani elektrinu, upozorňuje eurokomisár. Komisár Rady Európy pre ľudské práva Michael O’Flaherty po nedávnej návšteve Slovenska vyzval slovenské orgány, aby núdzovo riešili „hrozné podmienky“ bývania tisícov Rómov. (TASR)

23. 7. 2024

Treba riešiť hrozné životné podmienky tisícov Rómov, tvrdí splnomocnenec. Chce využiť zdroje z Únie. Úrad splnomocnenca vlády pre rómske komunity uviedol, že vyvíja maximálne úsilie pomôcť rómskym komunitám prostredníctvom finančných zdrojov Európskej únie. (TASR)

30. 7. 2024

Nezákonne sterilizované rómske ženy dodnes nie sú odškodnené. Upozorňuje na to opozícia. Aj keď Európsky súdny dvor pre ľudské práva rozhodol, že Slovensko má odškodniť rómske ženy, ktoré boli nezákonne sterilizované v zdravotníckych zariadeniach, dodnes sa tak nestalo. Opozícia upozorňuje, že rómske pacientky sú stále diskriminované. (TA3)

1. 8. 2024

Európska verejnosť si pripomína Pamätný deň rómskeho holokaustu 2. augusta. V tento deň, presnejšie v noci z 2. na 3. augusta 1944, zavraždili nacisti v plynových komorách pri likvidácii koncentračného tábora Auschwitz-Birkenau takmer tritisíc rómskych mužov a žien, vrátane detí a starých ľudí. Bránami tohto koncentračného tábora prešlo približne 22 000 európskych Rómov, pričom zhruba 19 000 z nich sa už nikdy nevrátilo. (TASR)

2. 8. 2024

Predsudky a ponižovanie Rómov nevymizli, upozornil Daško v deň výročia holokaustu. „Myslieť si, že rómsky holokaust je za nami, je nebezpečný omyl. Zasahuje aj do sú-

časnosti. Nevraživosť zostala, má nové formy, presiakla do našich životov a objavila sa v slovníku ľudí na sociálnych sieťach. Udalosti na celom svete nám ukazujú, ako rýchlo sa dá sklznúť od slov až k vyvražďovaniu. Medzi populizmom a extrémizmom je tenká hranica, ktorá sa ľahko prekračuje,“ upozornil Daško. (RNL)

2. 8. 2024

Prezident Peter Pellegrini odsúdil pri spomienke na rómsky holokaust šírenie ideológií nenávisti. „Prenasledovanie ľudí nie na základe ich osobnej viny, ale príslušnosti k rase, etniku, náboženstvu, spoločenskej triede či k politickej skupine, vedie vždy a bez výnimky k ľudskému utrpeniu. Ku konkrétnemu utrpeniu konkrétnych ľudí,“ zdôraznil Pellegrini. (RNL)

3. 8. 2024

V Košiciach sa uskutočnilo pietne podujatie spojené s čítaním mien Rómov z Košíc a okolia, ktorých koncom roku 1944 deportovali do nacistických táborov. Košičania si tak pripomenuli obeť genocídy pri príležitosti Pamätného dňa rómskeho holokaustu. „Genocída rómskeho národa počas druhej svetovej vojny sa dotkla aj mojej rodiny a je potrebné si túto udalosť pripomínať, aby sa to nevrátilo,“ povedal predseda Rómskej únie Tibor Horváth s tým, že deportované boli aj deti. Čítanie mien obetí sa uskutočnilo prvýkrát a ich pripomínanie sa plánuje každoročne. (TASR)

4. 8. 2024

Na rómsku púť v Gaboltove prišli tisíce veriacich. Svätú omšu celebroval arcibiskup Bober. Na 30. ročníku podujatia podľa tajomníka Rady pre pastoraáciu Rómov pri Konferencii biskupov Slovenska Petra Bešenyeiho prišlo zhruba 5-tisíc pútnikov. (TASR)

13. 8. 2024

Mylná predstava, že finančná podpora Rómov je hlavnou príčinou vysokých daní a deficitov verejných financií, je rozšíreným stereotypom na Slovensku. Štúdiá s názvom Rómovia a sociálne dávky, ktorú vypracovali odborníci z INESS, vyvracia tento mýtus a zdôrazňuje, že výdavky na podporu rómskych komunít tvoria len malú časť verejných financií. Podľa štúdie rodiny s viac ako tromi deťmi, ktoré často zahŕňajú aj rómske rodiny, poberajú na dávkach v hmotnej núdzi a príplatkoch približne 27 miliónov eur ročne. „Ide o rovnakú sumu, akú vláda vyčlenila na stavbu Národného futbalového štadióna,“ uvádza správa. (SITA)

14. 8. 2024

Zamestnanie pre Rómov má byť podľa ministra práce prioritou. Splnomocnenec pre rómske komunity v zákone nevidí rasizmus. Minister práce Erik Tomáš a splnomocnenec vlády pre rómske komunity Alexander Daško diskutovali o pripravovaných projektoch a návrhu zákona zameraného na rómske komunity. Zástupca Rómov ich schvaľuje, diskrimináciu za nimi nevidí. (TA3)

9. 9. 2024

Viaceré organizácie upozornili na neriešenie segregácie rómskych detí. Na tlačovej konferencii to skonštatovali organizácie Amnesty International Slovensko, eduRoma a Rómske advokačné a výskumné stredisko. Upozornili, že súčasný návrh novely školského zákona môže zachovať alebo dokonca pre-

hlbiť existujúcu segregáciu. V tejto súvislosti kritizovali národnostné vzdelávanie, dvojzmennú prevádzku škôl aj štandardy desegregácie. (TASR)

12. 9. 2024

V Snine spustili automat na pitnú vodu v lokalite Kostrubaň. „Projekt bol realizovaný s cieľom zlepšiť prístup obyvateľov tejto komunity k bezpečnej a čistej pitnej vode, čo je kľúčový krok k zlepšeniu hygienických a zdravotných podmienok v oblasti,“ uviedla samospráva s tým, že dotácia na tento projekt predstavuje 15 000 eur. (TASR)

5. 10. 2024

Skupinovými obeťami extrémizmu sú prevažne Židia a Rómovia. V roku 2022 boli Rómovia najčastejšie aj individuálnymi, konkrétnymi obeťami (36,1 percenta). Vyplyva to z Monitorovacej správy o stave extrémizmu v SR za obdobie rokov 2022 a 2023, ktorú Ministerstvo vnútra SR predložilo do medzirezortného pripomienkového konania. (TASR)

7. 10. 2024

INESS upozorňuje na alarmujúcu doječenskú úmrtnosť v rómskych komunitách, štúdiá priniesla aj odporúčania. Doječenská úmrtnosť v rómskych komunitách na Slovensku niekoľkonásobne presahuje úmrtnosť doječiat vo zvyšku populácie. Výsledky ukázali, že k vysokému počtu úmrtí prispievajú faktory ako vzdialenosť osídlenia od gynekologickej ambulancie a počet prípadov infekčných a parazitických chorôb. (RNL)

17. 10. 2024

Zrušenie škôl v rómskych komunitách môže zhoršiť prístup k vzdelaniu. Európska únia nalieha na to, aby boli všetky školy desegregované. Problematiku je potrebné riešiť na všetkých úrovniach, od ministerstva po miestnu samosprávu, ale vždy v spolupráci s vedením školy. Uviedla to expertka Únie miest Slovenska pre oblasť školstva Mária Wageringrová.

„Ak budeme trvať na zrušení škôl, ktoré sa nachádzajú v čisto rómskych komunitách, tak sa môže stať, že sa zvýši nedostupnosť vzdelávania pre tieto deti a v dôsledku vzdialenosti, zvýšených nákladov na cestovanie a podobne budeme následne hovoriť o zvýšenej miere predčasného ukončovania povinnej školskej dochádzky a efekt bude opačný,“ skonštatovala s tým, že aj segregovaná škola je lepšia ako žiadna. (TASR)

22. 10. 2024

Počas tohtoročnej Misiijnej nedele sa v Diecéznej svätyni Božieho milosrdenstva v Smežanoch konala v poradí už piata Púť Rómov pod názvom „Bez modlitby niet spásy“. Púť sa začala pobožnosťou v Hodine milosrdenstva, po ktorej nasledovala prednáška a modlitba spojená so spevom. Vyvrcholením bola svätá omša, ktorú celebroval spišský biskup Mons. František Trstenický. V príhovore vyzdvihol dôležitosť času, ktorý potrebujeme na stretnutie s Bohom v modlitbe, ako aj potrebu pestovať v sebe schopnosť správať sa a rozprávať tak, ako by to urobil sám Ježiš.

„Skutočným kresťanom je ten, kto sa v konkrétnych životných situáciách správa ako Ježiš,“ uviedol biskup, ktorý ocenil pastoračné úsilie všetkých kňazov a zasvätených, ako aj laických asistentov, ktorí sa venujú Rómom. (TB KBS)

♦ Tradičná kultúra Rómov 4 je názov projektu, ktorý realizovalo občianske združenie MINORITY SK v rámci pobytového tábora pre rodiny s deťmi. Aktivitu realizovali v novembri 2024 vo vysunutom pracovisku Podduklianskeho osvetového strediska v obci Roztoky. Počas štyroch dní pobytového tábora zažili účastníci projektu Tradičná kultúra Rómov 4 rôzne športové aktivity aj prípravu tradičných rómskych jedál. Lektori viedli remeselný a hudobný workshop, rómske jazykové okienka a vzdelávanie v oblasti histórie Rómov. Nechýbala ani tradičná rómska cimbalová hudba Pekovci. Týmto ďakujeme účastníkom projektu za aktívnu účasť a Fondu na podporu kultúry národnostných menšín za finančnú podporu.

22. 10. 2024

Cenu Eleny Lackovej získala divadelná inscenácia o útoku na rómsku komunitu. „Inscenáciu Budete mať chuť! som navrhol okrem iného aj vďaka spolupráci s umelkyňou Emiliou Rigovou, ktorá je silným hlasom rómskej menšiny v súčasnom umení, s výstavami v renomovaných galériách, a ktorá otvára témy rómskej identity v osobne silnej a charakteristicky kritickej podobe. Inscenácia Budete mať chuť! sa vracia do roku 1928 a opisuje tragické okolnosti útoku na rómsku komunitu, ktoré ostávajú hrozivo aktuálne aj dnes,“ zdôvodnil svoju nomináciu umelec Oto Hudec. Cena Eleny Lackovej sa počas festivalu Jeden svet odovzdávala po prvýkrát. (RNL)

27. 10. 2024

Ministerstvo školstva rozbehlo národný projekt pre desegregáciu vzdelávania detí z marginalizovaných rómskych komunít. Projekt je podporený z európskych zdrojov, pričom vyčlenených je 6,9 milióna eur. „Práve overovanie riešení pripravených pre podmienky v odlišných obciach a mestách bude jedným z hlavných prínosov národného projektu,“ doplnilo ministerstvo a informovalo, že účasť v pilotnom overovaní potvrdilo už dvadásť samospráv, a to Stará Ľubovňa, Podunajské Biskupice, Detva, Lučenec, Vyškovce nad Ipľom, Zvolen, Trebišov, Zlaté Klasy, Ostrovaň, Rakúsy, Drahňov a Sady nad Torysou. (SITA)

29. 10. 2024

Splnomocnenec vlády SR pre rómske komunity Alexander Daško navštívil Štátnu vedeckú knižnicu v Prešove, ktorá prostredníctvom Dokumentačno-informačného centra rómskej kultúry (DICRK) dokumentuje prejavy rómskej kultúry na Slovensku. Splnomocnenec sa oboznámil s činnosťou DICRK a diskutoval o možnostiach využitia európskych fondov, ktoré by mohli podporiť rozvoj centra vrátane nástrojov umelej inteligencie. Centrum v súčasnosti prevádzkuje vlastný prezentačný portál, na ktorom zverejňuje digitálne výstupy

vo forme videí, audií, fotografií a skenov. Okrem toho organizuje vedecké konferencie a vydáva zborníky príspevkov, ako aj popularizačné publikácie. V roku 2024 centrum zrealizovalo 14 výstav, pričom dominovala téma rómskeho holokaustu. (RNL)

15. 11. 2024

Rezort školstva zverejnil prvé výsledky monitorovania rizika segregácie v základných školách. Systém identifikuje príznaky segregácie, čo umožní rezortu školstva prijímať účinné opatrenia na predchádzanie tomuto javu. Podľa výsledkov za školský rok 2022/2023 až 23 percent základných škôl čelilo riziku segregácie. Prvá pilotná správa z monitorovania za školský rok 2022/2023 ukázala, že z celkového počtu 2 067 základných škôl na Slovensku čelí riziku segregácie až 468 škôl. Väčšinu identifikovaných škôl navštevujú žiaci z marginalizovaných rómskych komunít. (RNL)

18. 11. 2024

Týždeň vedy a techniky na Slovensku 2024 už tradične vyvrcholil odovzdávaním ocenení Cena za vedu a techniku. Na slávnostnom galavečere, ktorý sa konal 15. novembra 2024, si ocenenie prevzalo osem osobností a jeden vedecko-technický tím. Medzi ocenenými bola aj prof. Elena Marushiaková-Popová z Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV v Bratislave, ktorá cenu získala za medzinárodné úspešné vedeckovýskumné pôsobenie v oblasti rómskych štúdií, histórie Rómov ako etnickej menšiny v Európe. (RNL)

23. 11. 2024

Prezident Pellegrini v Prešove: Riešenie regionálnych rozdielov a rómskych komunít je kľúčové. So zástupcami kraja a mesta diskutoval aj o marginalizovaných rómskych komunitách. Ako povedal, až 41 percent z marginalizovaných rómskych komunít z celého Slovenska žije v Prešovskom samosprávnom kraji. „Je to pre kraj, samozrejme, obrovská výzva, aj obrovská záťaž pracovať s takýmto veľkým množstvom ľudí,“ doplnil prezident. (TASR)

Mesto snov

„Každý z nás hľadá dôstojnosť, uznanie a pocit súdržnosti k určitej komunite a miestu. A to i v prípade, že je tým miestom rómska osada, kde je hľadanie vlastnej hodnoty oveľa ťažšie.“

Toto je zhrnutie základnej myšlienky pripravovaného celovečerného dokumentárneho filmu Mesto snov o rómskej komunite z Trebišova, ktorý ponúka autentický pohľad na silu komunity a neuhastiteľnú túžbu po lepšom živote. Trebišovská osada patrí medzi najväčšie na Slovensku a je známa svojimi zlými životnými podmienkami. Majoritná spoločnosť na ňu takpovediac zabudla a jej problémy dlhodobo neboli riešené. V spleti generácie chudoby tu objavujeme jednotlivé stránky života. Hoci na prvý pohľad ide o príbeh ľudí na okraji spoločnosti, tvorcovia nám ukazujú viac – odvážne sny, rodinnú súdržnosť a každodenné zápasy o dôstojnosť. Film nielen približuje svet rómskej osady, ale tiež nabáda diváka prekročiť hranice stereotypov a vnímať Rómov ako jednotlivcov s vlastnými príbehmi a ambíciami. Je to priestor, ktorý ukazuje, že aj za plotmi osady žijú ľudia s rovnakými túžbami a cieľmi.

Za projektom stojí režisérsky dvojica Matúš Chovanec a Adam Šoltés a producent Lukáš Berberich, riaditeľ košického Kina Úsmev.

Začiatok v trebišovskej komunite

Naša cesta k filmu o rómskej komunite začala v roku 2019, keď Matúš pripravoval študentský film zameraný na stereotypy v spoločnosti. V krátkometrážnom filme

bola aj postava rómskeho chlapca Tomáša, ktorý si hľadal prácu. Pri vývoji filmu Matúš dostal kontakt na Dezidera Šándora (50), ktorý sa stal našim lokálnym sprievodcom a neskôr aj jednou z hlavných postáv filmu. Vyrástol a prežil celý svoj život v trebišovskej rómskej komunite, kde žije dodnes. Pozná dokonale tento svet, jeho pravidlá a najmä ľudí. Už ako mladík inklinoval k sociálnej práci, a preto jeho kroky smerovali na strednú školu v danom odbore. Peňaží v rodine bolo málo a po smrti otca ju musel živiť on. Už v mladosti sa zaplietol do kriminálnej činnosti. Vo väzení si odsedel niekoľko rokov. Výrazným milníkom v jeho živote bol projekt, ktorý vytvoril pracovné pozície sociálnym pracovníkom v rómskej komunite. Dezider sa venoval tejto činnosti vyše dvoch rokov, čo malo presah aj do jeho súkromného života. Po skončení projektu mu zostala rola človeka, na ktorého sa veľa ľudí spoliehalo v rôznych situáciách a problémoch. Tie sa dodnes týkajú prekladu úradných dokumentov, vybavovania úradných vecí aj riešenia konfliktov. Dnes je koordinátorom miestnej občianskej a preventívnej služby (MOAPS) a ochrancom verejného poriadku.

Dezider vždy sršal príhodami a zážitkami z osady, o ktorých by sa dalo natočiť aj desať filmov. Už pri prvej obhliadke lokácií si režiséri filmu uvedomili, že ich práca nie je úplne štandardná. Ľudia sa pristavovali pri Matúšovom aute s rôznymi požiadavkami a otázkami, s ktorými im bol nápomocný. Prejsť z jednej ulice do druhej bez toho, aby nás niekto nezastavil ale-

bo sa niečo neriešilo, bol veľký problém. Druhým fascinujúcim elementom bolo fungovanie komunity. Do domov sme vstupovali bez klopania či opýtania a fungovalo to ako vo veľkej rodine. Pri žiadnom inom filmovom projekte netrvalo tak málo času dostať sa k životom iných ľudí. To bolo spôsobené práve tým, že sme k domácom vstupovali s človekom, ktorému dôverujú a vážia si jeho pracovnú pozíciu. Dôvera a rešpekt sa tu získa práve ochotou a pomocnou rukou.

V krátkometrážnom filme sme si vyskúšali iný žánrový prístup a hru, štylizovanú formu, ktorá bola pútavá. Nemali sme však priestor ísť do hĺbky postáv, ani sa úplne odpútať od toho, čo na nakrúcaní s Rómami v ich prostredí odjakživa láka dokumentárnych tvorcov – fascinácia vizuálnou príťažlivosťou sveta, kde je takmer každý záber pôsobivý. Vníname to ako posun v osobnom rozvoji tvorby, keď sa snažíme odpútať od prvotných vizualizácií, ktoré síce pôsobia esteticky, ale samotnému príbehu nepridávajú na hĺbke ani zmysle.

Spoločná motivácia

V procese nakrúcania sa situácia výrazne zmenila a ľudia pred kamerou sa stali aj súčasťou štábu, ochotní vziať do ruky megafón a utíšiť hlasnú hudbu hrajúcu na vedľajšej ulici. Aktívne sa zapájali a boli ochotní spolupracovať na filme, ktorý by pomohol porozumieť ich svetu. Spolupráca protagonistov a štábu vytvára spoločnú motiváciu. V osade môžete byť kráľom tri dni, potom začnete domácich nudiť. To sa stalo aj nám, hlavne v po-

zícii, keď sme sa ako režiséri zvonku snažili natočiť film o Rómoch. Spoločná tvorba filmu otvára bránu k úprimnosti, zábave na placi, ale zároveň vytvára aj vôľu respondentov pokračovať v nakrúcaní.

Najväčším problémom pri tvorbe tohto filmu je, ako ukázať krásu a pozitívne momenty v prostredí, ktoré sa často nachádza v neľudských podmienkach. Nemôžeme sa vyhnúť tvrdej realite, ktorá každému kto vstúpi do komunity, nevyhnutne udrie do očí. Snažíme sa ale natočiť film tak, aby krásne a inšpirujúce momenty prevládali nad drsnou realitou. Naším cieľom je vytvoriť témy a postavy, ktoré nebudú len potvrdením stereotypu, že Rómovia sú šikovní iba v oblasti tanca a hudby. Chceme ukázať, že pre mnohých Rómov je táto komunita domovom a nemajú sen o úniku z nej za lepším životom.

Pre nás bolo najväčším zadosťuchčením počuť od miestnych slová: „Chlapci, vy už ste naši!“ Takéto vyjadrenia nás vždy potešia. Samozrejme, je veľmi náročné udržať si odstup a vyhnúť sa pokúšaniu vytvárať prikrášený obraz, ak si počas práce na dokumente vytvárame priateľské vzťahy s respondentmi. Napriek tomu sa snažíme zostať verní našim zásadám a vysvetliť to aj postavám vo filme. Aby sme ukázali, že dobré prevyšuje zlé, musíme nevyhnutne zobrazovať obe stránky tejto reality.

Počas natáčania študentského filmu sme si uvedomili, že toto miesto a ľudia, ktorí tu žijú má potenciál pre dlhometrážny dokument. Zároveň sme cítili, že dlhší formát nám umožní ísť viac do hĺbky a zachytiť viac postáv.

Pohľad zahraničných tvorcov

To, že naše rozhodnutie pokračovať v projekte Mesto snov je správne, sa nám potvrdilo počas stretnutí na medzinárodnom filmovom festivale v Lipsku, aj pri prezentácii projektu v rámci medzinárodného workshopu DOK. Incubator, ktorý pomáha tvorcovi celovečerných filmov prejsť procesom spracovania filmu od dramaturgie, strihu až po finálnu distribúciu na filmové festivaly. Tieto skúsenosti ponúkol pohľad nezávislých zahraničných tvorcov, ktorý sa líšil od nášho prístupu k téme a menšinám, a zároveň priniesol nádej, že aj lokálna téma má potenciál presadiť sa u zahraničného publika, ak je správne spracovaná. Od tohto momentu premýšľame o projekte ako o medzinárodnej koprodukcii, pretože veríme, že príbeh Rómov z Trebišova má potenciál zaujať nielen lokálne, ale aj na medzinárodnej úrovni.

Projekt má už v tejto fáze zabezpečených medzinárodných koproducentov – Vadima Jendreyka z Mira Film, švajčiarskeho producenta stojaceho napríklad za filmom Skrotená záhrada gruzínskej režisérky Salomé Jashi, ktorý bol uvedený a ocenený na mnohých popredných svetových festivaloch (Sundance, Berlinale a ďalšie), a Alice Tabery z Cinepointu v Českej republike, producentky viacerých medzinárodných koprodukcí. Za filmom tak stojí silný producentský tím. Úspešne sme tiež absolvovali výzvu Audiovizuálneho fondu na podporu vývoja celovečerných dokumentárnych filmov.

Prípravná fáza znamená tráviť s našimi postavami viac času a vní-

mať každodennú realitu hlbšie, ako v predchádzajúcich rokoch. Rozhodli sme sa preto využiť čas na začiatku prázdnin a skúsiť, aké je to žiť priamo v komunite s obyvateľmi. Na viac ako týždeň sme sa nimi stali aj my, keď sme bývali v jednom z mobilných domov.

Osem letných dní v Trebišove

V nasledujúcich riadkoch priblížime aspoň časť mikropříbehov a skúseností z nášho pobytu, ktoré by pokojne mohli naplniť knihu. Toto je len malý výber z nich.

Do Trebišova vyrážame podvečer. Emócie sa stupňujú, keď odbočíme na prvú ulicu, kde sa už zhromažďuje množstvo ľudí. Auto zastavujeme na asfaltovom parkovisku, ktoré nazývame „Amerika“, pretože táto nová časť pozostáva z približne 16 mobilných domov, pripomínajúcich prostredie z hollywoodskych filmov. Víťame sa s Dežim a jeho rodinou, ktorá len ťažko verí, že tam chceme stráviť pár dní, rovnako ako ostatní z môjho okolia.

„Ujo? A vy tu naozaj bývate?“ pýtajú sa susedia aj ďalšie dni.

Večernú atmosféru nasávame pri rozhovore s Dežiho rodinou a susedmi na stoličke pred malým domom. V jednom z týchto domov strávime nasledujúcich osem dní aj my. Ten dom je neobývaný, slúži ako kancelária rómskej poriadkovej služby, no disponuje obytným vybavením ako WC, kuchynka a posteľ.

Komáre štípu a horúci večer si spríjemňujeme nápojmi z obchodu, ktorý sa nachádza priamo v komunite. Na chladený nápoj si aj o desiatej večer človek musí vystáť rad. Život sa tu prebúda po zotmení viac než počas dňa, pretože tu býva prevažne mladá generácia, ktorá trávi večery vonku. Ďalším dôvodom je nezniesiteľná horúčava, ktorá po západe slnka konečne polavuje. Unimobunky – malé domčeky, ktorých izoláciu často tvoria len plechy alebo tenké steny – sú stále rozpálené a každý je rád, že môže sedieť vonku.

„Ujo, pozrite, ako je u nás vidieť hviezdy, a nad mestom nie,“ vraví hrdo pätnásťročný Frederik, Dežiho syn, ktorého všetci volajú Džidži. Táto veta ma silno zasahuje, pretože odráža, ako Rómovia už v mladom veku vnímajú rozdelenie spoločnosti na „my a oni“ a zároveň cítiť potrebu ukázať, že aj tu je niečo krásne a výnimočné, čo majorita nemá. Aj keď viem, že hviezdy svetia rovnako aj nad mestom, súhlasím s Džidžim.

Pri otvorení okna ma v noci budí neustály hluk – spev a rozhovory prechádzajúcich ľudí. Zdá sa, že nasledujúce dni nebudú iné a začínam chápať rozhorčenie starších obyvateľov, ktorí popri každodenných starostiach považujú za najväčší problém práve početnejšiu mládež.

Ráno sa zobúdame na neznesiteľné teplo, ktoré nám nedovolí spať dlhšie, ako by sme chceli. Renáta, Dežiho žena, už pri malom sporáku v chodbičke pripravuje raňajky, zatiaľ čo on počíta pracovné telefonáty od rána – je ich vyše dvadsať. „Dnes pripravíme na obed tradičné lokše,“ kývne Deži hlavou smerom k svojej žene. A boli výborné. Tieto momenty sú pre mňa kľúčové, pretože svojich hostiteľov spoznávam v inom

svetle. K úlohe muža, ktorý rieši problémy v osade, sa pridáva aj úloha otca v rodine.

Neskôr odchádzame do terénu. Dežiho telefón neustále zvoní, a to aj mimo pracovnej doby, keď rieši rôzne problémy. Rola sociálneho pracovníka je tu viac než nutná – ako hovorí Deži, je to práca na 24 hodín denne, 7 dní v týždni. Stretávame sa s jeho kolegom Jozefom, ktorého všetci volajú Lavor. V minulosti pracoval v Česku, no vrátil sa domov. Táto práca je často bojom s veternými mlynmi a Lavor už niekoľkokrát zvažoval opätovný odchod do zahraničia. To by však znamenalo odluku od rodiny. Jeho brat Jaro, ktorého všetci volajú Andrej, je slepý. Čo mu bolo odopreté zo zraku, bolo mu pridané pri sluchu – Andrej je totiž skvelý hudobník a v rámci komunity má svoju úlohu. „Keď mi je smutno, brat mi zahrá a ja si poplačem. Keď sa chcem smiať, brat mi zahrá a rozveselím sa. Som na neho hrdý,“ hovorí Lavor a vyfukuje po medzi pery cigaretový dym.

Spolu vyrážame do ulíc. Do auta nastupuje malý chlapec Kevin s ochrnutou nohou a jeho mama, potrebujú odvoz na lekársku prehliadku. Tá sa končí spontánnym livestreamom s prosbou o dočasné malé barle alebo vozík. Networking na sociálnych sieťach je tu veľmi populárny a do pár hodín sa našiel darca.

Ďalšie dni sa snažíme nájsť si cestu k mladým ľuďom bez prítomnosti dospelých, upevniť vzťahy a tráviť s nimi viac času. Spolu s Lesanou (18) a Frederikou (21), ktorú prezývajú Broskva, sa vydávame na dlhú prechádzku osadou až k malému jarku, kde trávia horúce letné dni. Mladí chlapi sa predbiehajú v skokoch do vody, zatiaľ čo ženy neďaleko čistia koberce. Je to taká poetika dediny, ktorá sa už bežne nevidí. K chlapcom sa pridáva aj Broskva. Neskôr mi vysvetľuje, že dievčatá sa tu kúpu oblečené, lebo sa hanbia. To je aj dôvod, prečo nechodia na kúpalisko, alebo pod šatami nosia krátke nohavice. Broskva by chcela byť automechanikou alebo sociálnou pracovníčkou, no nevie či sa jej to podarí. Ako žena tu má obmedzené možnosti, pretože očakávania okolia sú starostlivosť o deti a domácnosť.

Stretávame sa s Danyom, mladíkom, ktorý žije pre beh. Miestni ho predstavili ako najlepšieho bežca osady, ktorý sa už zúčastnil viacerých súťaží a dosiahol na nich aj úspechy. Beh je pre neho viac než len šport – je to cesta, ako dokázať, že aj on má svoju hodnotu a že ho nemusia ostatní vnímať len ako „fetáka z osady“. Dany vychádza z bytovky, ktorej chýbajú dvere. Pri studni, jedinom zdroji vody v tejto časti osady, si zaväzuje šnúrkou, pričom okolo neho sa zhlukne asi päťdesiat detí, ktoré so zatajeným dychom sledujú každý jeho pohyb. Rozcvičí sa, vytiahne staré slúchadlá bez gumených štipulíkov a natlačí si tvrdé koncovky do uší zažmuríac pritom oči od nepohodlia. „Jekh, duj, trin, štar,“ odpočítavajú deti a Dany sa robí bieleha. Za sekundu má viac fanúšikov než väčšina bežcov na skutočnom maratóne. Sledujeme ho ako vybieha z osady a zamieri do ulíc Trebišova. Pre nás sa Dany stáva symbolom nádeje – nádeje na život mimo osady, na možnosť inej budúcnosti.

V polovici pobytu sa k nám pridáva kameraman a fotograf Jakub. Pre Jakuba je to prvá skúsenosť v takomto prostredí. Je rovnako očarený atmosférou a ľuďmi, ktorých tváre a príbehy doslova priťahujú jeho objektív. Nakoniec sa však rozhodneme začať s natáčaním až v posledných dňoch pobytu, aby si stihol získať odstup a dôveru miestnych. Kvôli svojej postave si aj on od detí vyslúžil prezývku Van Damme. Jedným z fenoménov v komunite sú prezývky, ktoré vznikajú v dôsledku množstva rovnakých mien a často aj priezvisk. V tom spočíva určitá krása individuality – meno, ktoré človeku vyberie okolie na základe rôznych okolností alebo charakteristických črt.

Sme pozvaní na oslavu jedného z členov rómskej poriadkovej služby, Pupa. Už sme boli na niekoľkých oslavách ako hostia a napriek mnohopočetným rodinám a obmedzenému priestoru nám vždy pripravili miesto pri stole. Ani tentoraz tomu nie je inak – cítime prijatie a solidaritu. Hostia sa zoradia do radu a zvedaví okoloidúci nakúkajú spoza plotov. Niektorý člen rodiny spustí hudbu z reproduktora a gratulácie sa môžu začať. Silné objatia a menšie finančné dary končia na rohu stola. Mnoho mužov prichádza na oslavu bez žien či rodiny, pretože priestor by všetkých nepojal. To, čo ma na týchto väčších rodinných udalostiach najviac prekvapuje je tzv. rómsky plač. Je to spoločné precitnutie minulosti a spomienok na blízkych, ktorí už nežijú. Silným mužom sa pri melancholickej piesni začnú po tvárach kotúľať slzy. Niekoľko mi v tichosti prekladá text piesne z rómčiny.

Osada plná kontrastov

Jeden z nich sme zažili pri návšteve pani, ktorá žije v najchudobnejšej časti. Po vstupe do prízemného bytu sa ocitáme v čistom a upravenom priestore, zariadenom v bielych a zlatých odtieňoch. Cítime sa ako v barokovom kaštieli. Hana je pekne upravená a oblečená, ukazuje nám celý byt. Pri stole stoja stoličky stále zabalené do igelitu, údajne preto, aby ich deti nezašpinili. Jej starší synovia pracujú v zahraničí, čo jej umožňuje viesť dôstojný život.

Často nás oslovia mladí, ktorí rozprávajú krásnou, plynulou angličtinou, pretože vyrástli v Anglicku, ale paradoxne sa vrátili späť. To svedčí o tom, že komunita a rodina je v tomto prostredí najsilnejším aspektom. Asi najzarážajúcejším zistením je, že veľa ľudí, ktorí odišli do zahraničia, kde mali dobrú prácu a lepšiu životnú úroveň, sa po rokoch vrátili naspäť do trebišovskej osady. Ako sami povedali: „Tu máme rodinu, tu sme doma“. Tento jav nám nabúral našu dovtedajšiu predstavu o všeobecnej túžbe všetkých ísť za lepším životom preč. Ich rodinné väzby, súdržnosť a komunita dokážu byť silnejšie ako túžba po lepšej životnej úrovni.

Komunita má aj svojho informátora, ktorý vo facebookovej skupine informuje o najnovších udalostiach v osade. Navštevujeme usmiateho pána Jozefa, ktorého všetci volajú Cibula. Pracuje ako asistent v projekte Zdravé regióny a každý deň je v kontakte s ľuďmi. Vraví nám, že kedysi chcel byť moderátorom

a svoj sen si tak trochu splnil vďaka facebookovej skupine, ktorú založil. Má takmer 8 700 členov a pravidelne zdieľa príspevky, ktoré sa týkajú narodenín, pohrebov, ale aj príspevky o histórii, ako sú fotografie z minulosti. Vraví, že sa tejto funkcie chcel už vzdať, ale ľudia ho poprosili, aby v tom pokračoval, pretože dianie v osade takto môžu sledovať aj tí, čo žijú v zahraničí.

Príjemný hlas a spisovná slovenčina v tomto prostredí až vyruší. Ak by sme túto sympatickú tridsiatničku počuli v telefóne, mohli by sme sa nazdávať, že s nami hovorí moderátorka z rádia. „Som z domova. Preto viem dobre po slovensky,“ vysvetľuje naše prekvapenie pred chatrčou zbitou z dosák. Vyštudovala odbornú školu bez maturity. Naučila sa šiť, no neživí ju to. „Toto som ušila minule a ešte jedny iné teraz pred týždňom, ale to som dala sestre pre deti,“ ukazuje šatky pre dievčatká, topánočky sýto modrej farby ozdobené trblietavými nášivkami. Je jednou z mnohých žien v osade, ktoré vyštudovali remeslo, no neživia sa ním.

Lavor kontroluje kolesá na aute, zatiaľ čo Deži šartuje, pretože mu tam deti zvyknú dať klince. Pre muža menom Ivko (50) nie je problém auto opraviť, je opravár a mechanik, žije v skromnej chatrči. Ľudia k nemu prichádzajú opravovať rôzne veci, najmä elektrospectrebiče. S hrdosťou nám predvádza elektrobicykel, ktorý zostrojil spolu so synom. Vytiahne ho von, pripojí káble k veľkej batérii a koleso sa okamžite roztočí – všetci okolo proces obdivne sledujú. Škoda, že sa na ňom nemôže previezť, kvôli defektu. „Možno je to aj lepšie,“ smeje sa, keď spomína, ako ho raz zastavili policajti za prekročenie povolennej rýchlosti. Je vidno, že ostatní sú na neho právom hrdí.

Pred odchodom sa zhromaždila veľká skupina ľudí. Prichádzame zistiť, čo sa deje. Stojí tu niekoľko nových áut s anglickými registračnými číslami. Uprostred davu tančujú a spieva Jarka, ktorú ostatní natáčajú na TikTok. Jeden z mužov sa ku mne priblíži a vysvetľuje, že prišli kvôli nej z dialky, pretože je

v zahraničí veľmi populárna. Jarku si ľudia obľúbili pre jej zábavný štýl. Prezентuje sa ako speváčka alebo robí živé prenosy na sociálnych sieťach, kde má obrovské množstvo zhladnutí. Hovorí, že touto formou sa snaží aspoň trochu rozveseliť ľudí.

„Ujo, a vy ešte prídete? My sme si na vás už zvykli, ne mamo?“ vraví Dežiho dcéry pri rozlúčke. Aj nám je smutno, že odchádzame, hoci viem, že nás čakajú ďalšie produkčné dni.

Skúsenosť s niekoľkými dňami skutočného života v komunite sa ukázala ako úplne odlišná od všetkých predchádzajúcich. Z pohľadu filmárov sme sa utvrdili v tom, že vstup do iného kultúrneho prostredia – či už rómskeho, alebo iného – len so scenárom a kamerou nestačí. Bez toho, aby sme si vybudovali hlbšie vzťahy a prekonal predsudky, zostaneme na povrchu. Sociálne dokumentárne témy si vyžadujú omnoho viac času a trpezlivosti, než sme si pôvodne predstavovali. Kľúčové je budovanie dôvery medzi respondentmi a režisérom, pričom sa často odhalia oveľa silnejšie témy, než s akými sme na začiatku počítali.

Pre nás tento film znamená príležitosť priblížiť príbehy ľudí, ktoré by inak ostali neodhalené. Naším osobným cieľom sa stalo hľadanie pekných, ale aj ťažkých momentov, ktoré vykresľujú spolupatričnosť a nádej na mieste, o ktorom si vlastná komunita nemyslí, že by na ňom mohlo byť niečo dobré. Ako nám raz niekto z komunity povedal: „Sú tu aj dobré veci, ale málo... Chlapci, čokoľvek tu natočíte, vždy viac preváža to zlé“.

My sme to dobré našli práve vo chvíľach, keď títo ľudia dokázali riešiť aj tie najťažšie situácie s humorom a nadnesenosťou, kde pocit rodiny a súdržnosti často prevyšil nad možnosťou jednoduchšieho života v lepších podmienkach v zahraničí. Chceli by sme divákovi skrz náš film ponúknuť rovnaký pocit objavenia silných príbehov ľudí z trebišovskej osady, rovnako ako sme ho našli my sami na mieste, ktoré sa neustále mení, no zároveň je vo svojej podstate nemenné.

Matúš Chovanec a Adam Šoltés

Dlhá noc

Do priestrannej izby dopadali cez roztvorené rolety posledné lúče jesenného slnka a vytvárali na hrubých kobercoch bizarné svetelné pruhy. Svetlo dopadalo aj na posteľ v strede miestnosti. Na nej ťažko dýchal starec, takmer sa strácal na mohutnom polohovateľnom lôžku, zaborený v prikrývkach. Vedľa stáli flaše s kyslíkom. Starec mal na čele veľké kropaje potu. Anna pristúpila k nemu a otrela mu studený pot z čela. Pozrela mu do tváre, ktorú pokrývali hlboké vrásky. Starý pán sa už na tomto svete evidentne dlho nezdrží, pomyslela si Anna. Prečo práve mne v agentúre dávajú tých najťažších klientov, ktorí potrebujú neustálu starostlivosť? Umierajú a v bolestiach blúznia, volajú svojich dávno mŕtvych rodičov a nakoniec umrú osamelí, lebo deti a vnúčatá nemajú čas ani záujem odprevadiť ich a rozlúčiť sa s nimi. A tak jedinou osobou, ktorá je pri nich je nejaká opatrovatelka z východnej Európy či Balkánu.

Anna za posledný rok takto vyprevadila troch ľudí. Boli to ženy, a teraz jej agentúra prideliť muža. Najprv odmietla, predsa nebude meniť plienky mužovi. No manažérka jej povedala, že si môže vybrať: buď zoberie aj toto a ona jej k platu pridá tridsaťpercentnú prémie, alebo sa môže vrátiť domov, keďže inú prácu pre ňu momentálne nemajú. Nemala na výber, prácu si nemôže dovoliť stratiť. Doma ju čaká muž, ktorý si v ich bohom zabudnutom kraji južného Gemera nedokáže nájsť prácu. Tam kde žijú, nemajú prácu ani bieli, nie ešte Rómovia. Mala na výber: buď biedne živoríť na sociálnych dávkach alebo odísť za prácou do zahraničia. Opatrovať zomierajúcich v Rakúsku nie je žiadna výhra, no ak chce človek prežiť, musí zaťat zuby a vydržať. Chvalabohu, deti sú už skoro dospelé, takže nepotrebujú neustálu matkinu starostlivosť. Jej dcéry sú mladé slečny, študentky pred prahom dospelosti, no ešte stále potrebujú pomoc a starostlivosť rodičov v ich rodinnom hniezde. A tak nakoniec manažérke do telefónu povedala, že to berie. Veľmi dobre si však uvedomovala, že jej kolegyně takéto problémy nemusia riešiť. No ona, Cigánka, môže byť rada, že má robotu.

Ako opatrovatelka pracuje v Rakúsku už štvrtý rok. Začiatky boli ťažké, najprv kurz a potom tá samota v cudzej krajine, kde jej chýbala rodina. Vo voľnom čase sa učila nemecké slovíčka a vety, aby vedela, čo od nej klientky potrebujú. Jazyk jej našťastie išiel dobre a teraz už hovorí nemecky plynule. Keď má voľno, volá domov. Cez Messenger vidí svojho muža a dve dcéry, tie chvíle jej dávajú silu vydržať. Každý turnus, ktorý absolvovala, ju robil silnejšou a odolnejšou. Darmo, je to pravda, že človek si zvykne na všetko, keď musí. Teraz musí zvládnuť doopatrovať tohto starého muža. Už to nepotrvá dlho a ona bude môcť odísť a manažérka jej už musí dať klientku, ktorá nebude na tom tak zle, ako jej poslední traja klienti. Pri myšlienke, že už musí byť lepšie sa usmiala a starcovi otrela tvár a ruky navlhčenou špongiou.

Starec sa prebral. Najprv sa prekvapene díval okolo seba, akoby nevedel kde je a potom sa pozrel na ňu. Prižmúril oči, aby si ju lepšie prezrel. „Kto ste, čo tu robíte?“ povedal tichým hlasom. „Volám sa Anna a som vaša opatrovatelka.“ „A kde je Sofia, prečo tu nie je?“ „Vaša dcéra tu bola včera, ale vy ste spali. Povedala, že príde opäť v piatok.“ „Aký je dnes deň?“ pýtal sa ďalej. „Streda,“ odpovedala Anna. „Tak to ju už neuvidím,“ povedal viac-menej pre seba a chcel sa nadvihnúť, no nemal dosť síl. Anna stisla gombík a zdvihla časť postele pod jeho hlavou. Podala mu k perám pohár s vodou, napil sa. Chcela mu dať lieky proti bolesti a ďalšiu tabletku na spanie. Starec jej zadržal ruku a jemne ju odtisol. „Nie, prepáčte, ale túto noc chcem mať čistú myseľ bez tých drog, ktorými ma kŕmia lekári.“ Ležal v polosedie a teraz si mohol lepšie prezrieť tvár tej ženy, ktorá sa o neho stará. „Prosím vás, zažnite lampu.“ Rozsvietila, izbu zalialo príjemné biele svetlo. Starec si ju skúmvavo a dlho prezeral. Anne to bolo neprijemné. „Môžem sa vás opýtať, odkiaľ pochádzate?“ pokračoval. „Zo Slovenska. A áno, som Cigánka,“ odsekla mu a vstala, že odíde z miestnosti. Starec ju chytil za ruku a jemne ju stisol. „Nechodte, nič zlé som tým nemyslel,“ usmial sa a stále jej držal ruku. Anna cítila jeho studené dlane a hrčovitě prsty skrútené reumou. „Prosím vás, zostaňte so mnou! Nechcem byť teraz sám,“ prosebné na ňu uprel vodna-

♦ Ilustračná fotografia. Zdroj: pixabay.com

té oči. Anne ho prišlo ľúto. Uvedomila si, že ten človek sa bojí a ona je pre neho niekým, kto ten strach zmierni. Spomenula si na svojho starého otca, ktorý dlho a v krutých bolestiach umieral na rakovinu, ale na rozdiel od tohto muža bol neustále obklopený svojou rodinou a do posledných chvíľ cítil ich lásku. Tento človek umiera sám a nikto blízky pri ňom nie je. Iba ona, Cigánka zo Slovenska, ktorá ho nepozná a okrem ľútosti k nemu nič iné necíti. „Hovoríte, že ste zo Slovenska?“ Prikývla. „Ja som na Slovensku bol, poznám tie hory, kde sa veľmi ľahko môže človek stratiť a vrchy, ktoré vám dajú riadne zabráť, ak ich chcete zdolať. Nemám na to dobré spomienky,“ na chvíľu stíchol, ako keby sa v jeho hlave premietal film. Anna si pomyslela, že teraz bude nadávať na služby a neochotu personálu, premrštené ceny a hovoriť ponosy nespokojného rakúskeho penzistu, ktorý sa rozhodol navštíviť exotický divoký východ. „Chcem vás o niečo požiadať. Venujte mi váš čas a pozornosť a vypočujte si príbeh muža, ktorý umiera a chce sa ešte s niekým podeliť.“ „Myslím, že to nie je dobrý nápad. Rozprávanie vás veľmi vyčerpá, mali by ste si vziať lieky a odpočívať,“ skúsila ho odradiť. „Odpočívať budem vo večnosti, ktorá ma už nedočkavo volá. Podajte mi, prosím vás, tú tretiu knihu napravo, je na najnižšej polici.“ Anna mu ju podala. Starec z nej roztrasenými rukami vybral úhladne zložené bankovky. „Vezmite si ich. To je odmena pre vás za čas, ktorý mi venujete a vypočujete si môj príbeh, o ktorý už aj tak nikto nemá záujem,“ podával jej peniaze. „To nemôžem prijať. Čo na to povie vaša dcéra? Nechcem prísť o prácu,“ Anna odmietavo zdvihla ruky, aby bolo jasné, že si peniaze nezoberie. Aj keď suma to musela byť slušná, možno dve jej mesačné výplaty. Ako veľmi by sa jej hodili, koľko užitočných vecí pre rodinu by za ne mohla kúpiť! Ale nie, to nesmie! Rýchlo odohnala myšlienky a pokúšenie peniaze prijať. Vedela, že nakoniec by ju príbuzní aj tak obvinili z toho, že ich ukradla. „Nikto o tých peniazoch nevie, nebojte sa. Bola to moja železná rezerva, ktorú už nebudem potrebovať. Vám sa určite zídu a berte to ako prémie za dobrú starostlivosť. Moja dcéra by vám aj tak nič nedala, je lakomá. Nebojte sa, o nič nepride, zdedí po mne pekný majetok. Od vás chcem len jediné, aby ste ma túto noc počúvali a zdieľali so mnou môj príbeh,“ starec jej strčil bankovky do ruky. Anna cítila ich hladký povrch, v rukách ju takmer páľili. Videla, že tá suma bude aj viac než jej dva platy, oveľa vyššia! Srdce sa jej rozbúchalo, peniaze zložila do kôpky. „Ja vás budem počúvať aj bez toho, aby ste mi platili.“ Starec sa milo usmial: „Je pekné stretnúť čestného človeka. Práve preto si tie peniaze nechajte. Máte deti?“ „Dve dcéry, pätnásť a sedemnásť rokov,“ dodala. „Tak im kúpte niečo pekné a povedzte, že to majú od uja Franza, alebo radšej im nič neho-vorte, len im kúpte niečo, z čoho budú mať radosť. Veľmi ma tým potešíte. Je to dobrý pocit, môcť niekoho urobiť aspoň na malú chvíľu šťastným,“ opäť zasnene uprel pohľad doprázdna. „Keby som to vedel už vtedy, keď som bol mladý, a tak veľmi hlúpy a zaslepený.“ Anna držala peniaze ešte stále pred ním, aby si ich zobral. Starec jej unaveným pohybom chytil ruku a jemne zovrel dlaň. V tom geste Anna cítila, že to myslí úprimne. „Ďakujem vám,“ trochu zahanbene si strčila peniaze do vrecka. Starec spokojne prikývol na znak súhlasu a vypýtal si vodu. Stažka si položil hlavu na vankúš.

„Mal som trinásť rokov, keď Hitler vyhlásil pripojenie Rakúska k Nemeckej ríši. Bol som nadšený. Takmer všetci sme boli nadšení – moji rodičia, tety a strýkovia, bratrance a sesternice. Všetci sa radovali z toho, že nemecký národ bude konečne spojený a vedený vodcom, ktorý nám prinesie svetlú budúcnosť a slávu. Jeden jazyk, jeden národ, jeden vodca, nadšene sme skandovali na viedenskom námestí, kde rečnil Hitler. Tlačili sme sa na chodníkoch popri ceste, kadiaľ prechádzal v otvorenom aute a zdravil všetkých zdvihnutou pravicom. Tento muž nám vráti našu veľkosť, tento muž nám vráti sebaúctu. Všetci si pamätali potupnú prehru vo veľkej vojne. Každý nemecký hovoriaci človek bol sklamaný a ponížený diktátom z Versailles. Z našej veľkej ríše zostala malá Rakúska republika, taká nepodstatná a slabá, že nestála ani za zmienku. Ale teraz sa to zmení, hovorili všetci. Teraz sme súčasťou ríše, ktorá pretrvá veki a vodca sa o nás postará. Veď aj on sa narodil v Rakúsku! Bol som nadšený a naplnený pýchou, keď som hovoril spolužiakom, že som videl Hitlera a stál som tesne pri ceste, ktorou prechádzal. V tom dave som sa pretlačil až celkom na kraj cesty. Hrdo som dvíhal pravicu a napínal ruku, až ma boleli svaly, keď som ho zdravil. Vrieskal som Heil Hitler! a on sa na mňa pozrel, venoval mi pohľad a zdvihol ruku na pozdrav. Myslel som si, že sa od šťastia asi zbláznim a niekoľko dní som nemohol od vzrušenia spávať. Stále som si v hlave premietal tie okamihy šťastia. Hneď na druhý deň som vstúpil do Hitlerjugend. Hitlerova mládež, to sme boli my a kto nebol s nami, beda mu. Kto sa vzpíeral našim ideám, vzpíeral sa vodcovi a bol vlastizradca. Keby som vtedy počul otca či matku niečo povedať na vodcu, neváhal by som ich nahlásiť. Tak nás to učil náš veliteľ v Hitlerjugend. Vždy po výcviku boja zblízka sme pochodovali a pripravovali sa na službu v armáde. Nechal nás posadať si do kruhu a rozprával nám, ako sa má správny Nemec správať. „Musíte byť neochvejne verní vodcovi a ríši. Nič nesmie ohroziť vašu vernosť a ochotu pracovať, bojovať za našu veľkú vlasť a nášho vodcu. Musíte byť obozretní, je medzi nami veta nepriateľov, Židov, marxistov a inej hávede, ktorú musíme zničiť, lebo inak oni zničia nás. Hovorím vám, keby aj vaši rodičia povedali niečo proti vodcovi a ríši, vy ste povinní to nahlásiť. Je to vaša povinnosť, prisahali ste predsa vernosť vodcovi a kto poruší prisahu je najväčší nepriateľ a odpad ľudstva nehodný života!“ My sme mu verili každé slovo, obdivovali sme ho. Veliteľ Horst Lesser bol prototypom pravého árijca, vysoký, svalnatý športovec. Všetci sme sa mu chceli podobáť. Vždy nosil uniformu SA a na opasku sme obdivovali jeho revolver. Keď chcel niekoho z nás pochváliť a odmeniť, vybral svoju zbraň a dovolil jednému či dvom za odmenu vystreliť z jeho pištole na cieľ. Bolo to ako napiť sa opojného nápoja, keď nás takto vyznamenali. Chodili sme hrdo ako pávy a ostatní chlapci nám závideli. Ja som bol dobrý gymnasta a horlivo som plnil všetky zverené úlohy. Nikdy som ani na chvíľu o žiadnom príkaze nezapochyboval. Vždy som všetko plnil do bodky presne.

Doma to bolo podobné. Otec bol ku mne prísny a nepamätám si, že by ma niekedy objal. Bol vedúci pošty, no správal sa ako vojak. Bol veterán veľkej vojny, kde bol ranený. Amputovali mu ľavú nohu od kolena. Nosil protézu a veľmi kríval. Za svoje zrane-

nie dostal vyznamenanie a urobili ho štátnym zamestnancom. Bol to chladný človek, ktorý neprejavoval city. Vždy ma oslovoval mladý muž. ‘Tak čo, mladý muž, ako si si dnes plnil svoje povinnosti?’ Ja som mu odrapotal v pozore, že v škole som dostal dvojku z aritmetiky, vyhral školské preteky v behu na sto metrov, doma som vydrhol podlahu v celom dome a vyčistil okná. ‘Dobre, mladý muž, len tá dvojka z aritmetiky. Ak chceš byť dobrý vojak a dôstojník ako tvoj strýko Gerd, tak musíš mať len tie najlepšie známky,’ otec sa veľavýznamne pozrel na stenu za ním, kde viseli fotografie. Na jednej z nich bol môj strýko Gerd, otcov brat, v parádnej dôstojníckej uniforme cisárskej armády. Hrdo vykrútené fúzy a ostrý pohľad jeho čiernych očí. Strýko Gerd padol v prvej svetovej vojne niekde v Belgicku, kde ho zabili Francúzi. Otec bol na neho veľmi hrdý, veď obetoval svoj život za vlasť. Bol hrdina. Pri každej príležitosti mi ho stále dával za vzor. Bol som jeho jediný syn, vkladal do mňa nádeje, že raz aj ja urobím kariéru v armáde. Ja som k otcovi vzhliadal, cítil k nemu úctu a mal som pred ním strach. Bože, ako veľmi som túžil aspoň po malej pochvale, tak veľmi som ho chcel urobiť šťastným. No otec bol ku mne chladný a nemal pre mňa vládne slovo. Matka bola nešťastná žena plne v područí môjho otca, celú svoju pozornosť venovala jemu a mojej mladšej sestre Elizabeth. Vždy to bolo iba o našej Líze a mňa si nevšímala. Kŕmila ma, šatila a starala sa o mňa. No to bolo všetko, čo mi dokázala ponúknuť a dať. Ponechala ma plne v otcovej starostlivosti a výchove. Veď on mal zo mňa urobiť muža. Roky ubiehali, ja som mechanicky ako stroj plnil príkazy a rozkazy. Tie prichádzali od otca, zo školy a z Hitlerjugend. Zvykol som si na tento spôsob života a v podstate mi to aj vyhovovalo. Bolo to oveľa jednoduchšie, nemusel som rozmýšľať, len som plnil to, čo odo mňa chceli a očakávali. Doma som ďalej drhol podlahy, čistil okná, v škole sa učil a v Hitlerjugend cvičil a plnil rozkazy. Deň za dňom, rok po roku. So zatajeným dychom som sledoval ako Hitler pripojil k ríši Sudety. Tešil som sa, že Nemci, ktorí tak trpeli v Československu, budú konečne doma vo veľkej Nemeckej ríši. Netrvalo dlho a po Mnichovskej dohode sa Čechy a Morava stali súčasťou ríše. Vodca plní svoje sľuby, naša ríša nikdy nebola taká silná ako teraz. Preklínal som osud, keď som sa nemohol zúčastniť ťaženia do Poľska, ktoré sme porazili za tri mesiace. Hltal som správy z frontu a ako aj ostatní chlapci v mojom veku som mal mapu a zapichoval si vlajočky do miest, ktoré sme dobyli. Keď sme geniálne obišli Maginotovu líniu a o ďalšie tri mesiace obsadili Paríž, kde tentoraz Francúzi museli v tom istom vagóne z Compiègne podpísať svoj ortieľ porazenej krajiny, od šťastia som plakal. V týždenníku v kine som sa díval na vodcu pod Eiffelovou vežou, na ktorej viala zástava s hákovým krížom a modlil som sa, aby vojna ešte neskončila, aby som mohol narukovať a bojovať za svoju ríšu a dobývať nové územia. Chcel som sa stať hrdinom ako tí chlapci, čo vybojovali víťazstvo vo Francúzsku. Chcel som, aby bol môj otec na mňa hrdý, aby mi konečne prejavil rešpekt a uznanie, na ktoré som dovtedy márne čakal.

Keď som dovŕšil osemnásť rokov a mohol narukovať, písal sa rok 1943. Vojna na ruskom fronte sa zastavila. Všetkých nás prekvapila správa o Stalinsgrade. Prvýkrát sme museli prijať fakt, že sme prehrali veľkú bitku. Počiatočná eufória sa vytratila. No ja som neochvejne veril vo vodcu a jeho genialitu, s ktorou si podmanil takmer celú Európu. Po krátkom výcviku v Magdeburgu som bol pridelený do elitného oddielu Waffen-SS. A tu sa všetko začalo,“ starec na chvíľu zmĺkol a dych sa mu zrýchlil. Anna mu podala vodu a priložila masku s kyslíkom. „Myslím, že by ste si mali oddýchnuť, to rozprávanie vás vyčerpáva,“ prehovárala ho. „Sľúbila si mi, že ma vypočuješ,“ pripomenul jej. „Veď mi to môžete porozprávať aj zajtra. Teraz si oddýchnite,“ jemne sa ho snažila prehovoríť. „Nie, prosím ťa, zostaň! Zajtrajšok už pre mňa nemusí existovať. Musím svoj príbeh niekomu povedať! Vieš, aké to je, keď ťa tvoj príbeh ťaží tak, že doslova cítiš ako ťa gníavi zvnútra a rozožiera ti dušu. Musím to niekomu povedať, aby som si ulavil od tej bolesti v mojej duši,“ nečakal na odpoveď a pokračoval vo svojom rozprávaní.

Napísal Braňo Oláh.

Pokračovanie poviedky v RNL 1/2025

Múdry gróf a Piťo / O godžaver grofos the o Piťus

Mladý gróf Baronyi vyrastal ako sirota. Napriek tomu, že bol sirota, bol veľmi namyslený, povýšenecký a myslel si o sebe, že je najmúdrejší na svete. Rodičia mu zomreli pri nešťastnej nehode, keď mal asi dva roky. Koč, v ktorom sa vracali domov, sa prevrátil a spadol do rokliny aj s koňmi. Poručníkom malého grófa sa stal miestny knihár, dôverný priateľ jeho otca a správca grófskej knižnice, v ktorej sa nachádzalo asi desaťtisíc kníh. A tak malý gróf takmer celé svoje detstvo až do dospelosti trávil v knižnici. Čítať a písať sa naučil už ako trojročný, a keď mal dvadsať, chválil sa, že prečítal všetky knihy v knižnici, a preto je najmúdrejší na svete. Je pravdou, že veľmi dobre ovládal matematiku, fyziku, astronómiu, históriu, zemepis, prírodovedu, vyznal sa v medicíne a v iných vedách. Vo svojom grófstve si viedol matriku, a tak mal spočítaných obyvateľov, každé zviera, strom či kvety, čo sa nachádzali v jeho panstve. Vedel o každom a o všetkom. Bol si istý svojimi znalosťami a neraz sa aj rúhal Bohu. „Ani sám Boh nemá toľko vedomostí, ako ja,“ vyhlasoval o sebe.

Jeho pýcha narastala natolko, až dal do celého sveta vyhlásiť, že ak sa nájde niekto, kto mu dá takú otázku alebo úlohu, na ktorú nebude vedieť odpovedať alebo ju vyriešiť, tak ho odmení toľkými zlatými dukátmi, koľko sám váži. Ak ale odpovie správne a úlohu vyrieši, potrestá ho toľkými palicami na dereši, koľko sám váži. Mnohých túžba po zlatých dukátoch lákala, ale nikto z miestnych sa mu neodvážil dať nejakú otázku alebo úlohu. No našli sa aj takí, čo sa odvážili, tí ale neboli miestni. Boli to vedci a mudrci z rôznych kútov sveta, matematici, fyzici, lekári, astronómovia, historici. Lenže náš gróf vedel každému z nich na ich otázky a úlohy odpovedať a riešiť ich tak bravúrne a presvedčivo, že mudrci utekali z grófstva kade ľahšie s boľavými zadkami po ranách palicami na dereši. Táto skutočnosť grófa ešte viac utvrdzovala v tom, že je naozaj najmúdrejší na svete a dokonca múdrejší ako sám Boh. To, že sa gróf povyšuje nad Bohom sa nepáčilo mladému dospievajúcemu Rómovi Piťovi, ktorý bol synom kováča Laciho z miestnej osady. „Dokedy bude urážať Devlu a čo si o sebe myslí, že naozaj vie všetko?! No veď ja mu ukážem,“ povedal Piťo. Keď to počuli jeho rodičia, odhovárali ho od toho, aby na to ani nepomyslel. „Čo chceš, aby ťa dobili na dereši jeho kati? Nechaj to tak,“ prosili ho rodičia. Lenže jemu to nedalo a začal uvažovať o tom, na čo sa ho spýtať, aby to nevedel. Ležal na posteli a rozmýšľal. Vtom zaspal. Začalo sa mu snívvať s Devlom. „Som rád, že si jediný, čo ti vadí, že sa povyšuje nado mnou,“ hovorí mu Devla. Piťo pozerá na neho a prosí ho: „Devla, prosím ťa, porad mi, na čo sa ho mám spýtať?“ „Len sa ty ničoho neboj! Ráno, keď vstaneš, nájdeš vo vrečku nohavíc papierik, na ktorom bude napísané, na čo sa ho máš spýtať,“ povedal mu Devla a odišiel z jeho sna. Keď sa Piťo ráno zobudil, ako prvé urobil to, že vložil ruku do vrečka nohavíc. Odtiaľ vytiahol kus papierika, na ktorom bolo napísané, na čo sa má grófa opýtať. Bola to skôr matematická úloha.

Piťo, posmelený radou Devlu, sa ponáhlal za grófom. Keď mu povedal, prečo za ním prišiel, ten ho vysmial a pridali sa všetci, čo žili v paláci. „Odvážny si ty, more,“ poznamenal gróf. „Ty si nepočul, že na mňa nemali mudrci a vedci z rôznych kútov sveta a utekali odtiaľto kade ľahšie? A ty, obyčajný, hlúpy Róm z osady chceš byť múdrejší ako som ja?!“ povedal gróf Piťovi so zvýšeným hlasom. „Ponížené prosím, prepáčte vaša urodzenosť, ak som sa vás dotkol. Nechcel som vás uraziť, ale trápi ma niečo, na čo sa vás chcem opýtať. Neviem si s tým dať rady a stále nad tým premýšľam, nemôžem spať, ale vy mi to určite vysvetlíte, veď ste najmúdrejší na svete,“ povedal grófovi Piťo.

„Dobre teda, skôr než mi povieš, čo ťa trápi, vyskúšam ťa, či si vôbec hoden klásť mi otázky a dávať úlohy,“ poznamenal gróf a pokračoval, „predstav si, že by pred vašim domom stáli traja starci. Jeden by predstavoval Bohatstvo, druhý Úctu a tretí Lásku. Koho by si pozval k vám domov? Avšak pozvať môžeš iba jedného z nich“. Piťo rozmýšľa a po chvíli povie: „Jednoznačne by som pozval Lásku, lebo tam, kde je láska, tam je aj bohatstvo a aj úcta“. Gróf prekvapene pozerá na Piťu a povie: „Múdro hovoríš, chlapče, ty nie si až taký hlúpy ako vyzeráš. No a teraz mi povedz, čo ťa trápi“. „Viete, pán gróf, minulý týždeň prišli traja bratia z vedľajšej dediny za mojím otcom, aby im podkul koňa. Keď bol otec s prácou hotový, popýtal si za ňu tridsať grajciarov. Bratia sa poskladali a každý z nich dal po desať grajciarov. Keď odišli, otcovi prišlo ľúto, že od nich vzal viac, ako mal, lebo chlapci boli z chudobnej rodiny, a tak ma poslal za nimi, aby som im vrátil päť grajciarov. Ja som každému z bratov vrátil po jednom grajciari a dva som si nechal. Keď som sa vracal domov do osady, počítal som. Bratom som vrátil po jednom grajciari, teda každý z nich zaplatil otcovi iba deväť grajciarov. Sebe som nechal dva. A počítam ďalej, trikrát deväť je dvadsaťsedem plus dva grajciare, ktoré som si nechal rovná sa dvadsaťdeväť. Preboha, hovorím si. A kde je ten tridsiaty grajciar? Veď to nesedí! No a vidíte, pán gróf, kvôli tomu sa trápim a neviem už ani zaspáť,“ dohovoril Piťo. Gróf začal premýšľať a počítat, ale nie a nie prísť na to, kam sa stratil ten posledný, tridsiaty grajciar. Piťo videl, že gróf si s tým nevie dať rady a už sa tešil na sto zlatých dukátov, ktoré dostane od grófa za vyhratú stávkku, lebo presne toľko Piťo vážil. „Tak čo, pán gróf, povieťe mi, kde sa stratil ten tridsiaty grajciar, lebo čas na odpoveď vám už vypršal?“ spýtal sa Piťo grófa. Ten nevedel, čo má od zlosti robiť, ale priznal, že to nevie. Dal príkaz vyplatiť Piťovi sto zlatých dukátov a chýr o tom, že Róm vyhral nad najmúdrejším grófom sa ako víchor rozšíril do celého sveta. Piťo za dukáty, ktoré vyhral v stávke, postavil otcovi väčšiu vyhňu, sebe veľký dom, do ktorého vzal aj rodičov a oženil sa s peknou Margarétou. Svadba trvala týždeň a hodovala celá osada. A čo náš gróf Baronyi? Ten sa stiahol do úzadia a už o sebe nevyhlasoval, že je najmúdrejší na svete. Stále však riešil úlohu, ktorú mu dal Piťo. A ak sa z nej ešte nezbláznil, tak ju rieši dodnes.

* * *

O terno grofos Baroniis barolas avri korkoro bi o dad/daj. Bijal oda, hoj sas korkoro, sas baro barikano, uprevazdno u gondolinelas peske pal peste, hoj hino nekgodžaveder pre luma. O dad/daj leske mule paš o bibachtalo ačhiliben, sar leske sas vaj duj berša. E kočija, andre savi pes visarenas khere, pes visardža avri u peľa andre rokli-na the le grajenca. Pal o cikno grofos bajin-las o thaneskro genduno, pačandluno amalis leskre dadeskro the bajindo pal grofiko genduňi, andre savi sas vaj deš ezera gende. U avka o cikno grofos calo peskro terno dživipen medik na čhila lestar murš predžidžila nadre genduňi. Te genel the te irinel pes sikadža imar sar trine beršengro, u sar sas leske biš, ašarelas pes, hoj pre-gendža savore gende andre genduňi, u vaš oda hino nekgodžaveder pre luma. Hin ča-čipen, hoj bares džanelas e matematika, fizi-ka, pal o čerčeňa pro ňebos, pal o čirlatu-ňiben, pal e phuv, pal o paňa, veša, ačhalo-las andro sasťariben the andre aver džaňibe-na. Andre peskro grofiko rajiben peske lidžalas matrika, u avka sas les zgende o ma-nuša, dojekh džvirov, rukh či luluđa, sa so pes arakhe-las andre leskro rajiben. Džane-las pal sakoneste the savoreste. Sas peske bisto peskre džaňibenca u najekhvar tele-dikhelas le Devles. „Aňi le korkore Devles

nane ajse džaňipena andro šero, sar man,“ delas te džanel pal peste.

Leskro baripen barila avka upre, medik nadiňa andre calo luma te vičhinel avri, hoj te pes arakhela vareko, ko les dela ajso phu-čiben abo buči, pre savo nadžanela pale te phenel abo la nakerela, ta les dela ajci som-nakune dukati, keci korkores hin kili. Kajča te pale phenela mištes u e buči avrikerela, oles marela ajci pacenca pro derešis, keci korkores hin kili. Buteren o šajiben pal o somnakune dukati cirdelas, kajča ňikas kherutunendar na sas zor te phučel lestar vareso abo les te del buči. Kajča arakhle pes the ajse, so chudne zor, kajča ola nasas kheral. Sas oda bare džande the godžaver man-uša andal sojekhaver kutos lumakro, ma-tematikara, fizikara, sasťaribnaskre džanle, čerčeňengre džanle, džanle pal o čirlatu-ňiben. Kajča amaro grofos džanelas do-jekheske lendar pre leskre phučibena the buča pale te phenel u te kerel len avka godžaha the čačipnaha, hoj o godžaver ma-nuša denašenas andal o grofiko rajiben khar-tar lokeder le dukhade bulenca pal o mari-ben le pacenca pro derešis. Kada čačipen le gorofos mek buter uprevazdelas andre oda, hoj hino čačeste mekgodžaveder pre luma u dži agor godžaveder sar o korkoro Del. Oda, hoj o grofos pes vazdel upre upral o Del nasas pre kedva le terne romane čhaske le Piťuske, savo sas čhavo le chartaskro Laciskro andal e romaňi osada. „Dži kana teledikhela le Devles u so peske pal peste gondolinel, hoj čačes džanel savo-ro?! Se me leske sikavava,“ phendža o Piťus. Sar oda šunde leskro dad/daj, marenas les tele olestar, kaj pr´oda aňi te na gondoli-nel. „So kames, kaj tut te domurdaren pro derešis leske kati? Muk oda avka,“ manges nas les o dad/daj. Kajča leske oda nadelas u chudňa te gondolinel pal oda, pre soste pes lestar phučel, kaj oda te nadžanel. Paš-ľolas pro hadžos u gondolinlas. Andr´oda zasuča. Džalas suno le Devleha. „Lošanel man, hoj sal jekhutno, so tuke na jekh, hoj pes uprevazdel upral mande,“ phenel leske o Del. O Piťus dikhel pre leste u mangel les: „Devla, mangav tut, de man godži, pre soste pes lestar te phučel?“ „Ča tu pes ňisostar na-dara! Tosara, sar ušteha upre, arakheha an-dre cholovakri žeba papiricis, pre savo ela irimen, pre soste pes lestar kames te phu-čel,“ phendža leske o Del u našliľa andal leskro suno. Sar o Piťus tosara uštila, sar ešebno kerdža oda, hoj thodža o vast andre cholovakri žeba. Odarig cirdňa avri kotor papiricis, pre savo sas irimen, pre soste pes kamel le grofostar te phučel. Sas oda sigeder matematikaňi buči.

O Piťus, zoraľardo oleha savi godži les di-ňa o Del, sidžarelas pal o grofos. Sar leske phendža, soske pal leste avľa, oda les avri asandža u kija oda pes dine savore, so dživenas andro palacis. „Zoralo pes šunes, more,“ phendža o grofos. „Tu na šundžal, hoj pre mande nasas le bare godžaver ma-nušen the džanlen andal sojekhaver kutos lumakro u denašenas adarig khatar loke-der? U tu, chocsavo, dilino Rom andal e ro-maňi osada kames te el godžaveder sar me?!“ phendža o grofos le Piťuske zorale hangoha. „Teledikhles mangav, marušen tumaro rajipen, te tumenge phendžom va-reso nalačo. Nakamlom tumen tele te di-khel, kajča dukhavel man vareso, pre soste pes kamav tumendar te phučel. Nadžanav so oleha te kerel u sojekhvar upral oda gon-dolinav, našti sovav, kajča tumen mange bisto avrivakerena, se san nekgodžaveder pre luma,“ phendža le grofoske o Piťus. „Mište akor, sigeder medik mange phene-ha, so tut dukhavel, zunavava tut, či sal hodno te thovkerel mange phučhibena the te del buča,“ phendža o grofos u vakerelas dureder, „gondolin tuke, hoj anglal tumaro kher ačhilehas trin phure manuša. Jekh si-kadžahas o Barvalipen, dujto e Pačiv u trito

◆ Ilustračná fotografia. Zdroj: pixabay.com

o Kamiben. Kas vičhindžalas ke tumende khere? Kajča šaj vičhines ča jekhes lendar“. O Piťus gondolinel u pal o sikra idejos phenel: „Jekhčačipnaha vičhindžomas le Kami-ben, bo odoj, kaj hin kamiben, odoj hin the barvalipen u the pačiv“. O grofos bare jakhenca dikhel pro Piťus u phenel: „Godžaha vakeres, čhaveja, tu nasal až ajso dilino sar dičhos avri. No u akana mange phen, so tut dukhavel“. „Džanen, rajeja gro-fona, oka kurko avle trin phrala andal aver gav pal miro dad, kaj lenge te petalinel le grajes. Sar o dad kerdža e buči, mangľa len-dar tranda grajcijara. O phrala pes sthode u dojekh lendar diňa po deš grajcijara. Sar gele, le dadeske avľa pharo, hoj lendar iľa buter, sar kamľa te lel, bo o rakle sas andal e čori famelija, u avka man bičhadža pal len-de, kaj lenge te visarav pandž grajcijara. Me dojekheske le phralendar visardžom po jekh grajcijaris u duj peske muklom. Sar pes visaravas khere andre romaňi osada, ra-chinavas. Le phralenge visardžom po jej grajcijaris, vaš oda dojekh lendar počindža le dadeske ča eňa grajcijara. Peske muklom duj. U rachinav dureder, trival ajci eňakro hin biš the eňa kija thodo mire duj grajcija-ra, save peske muklom aver avri biš the eňa. Devla miro, phenav peske. U kaj hino koda trandato grajcijaris? Se oda na bešel? No u dikhen, rajeja grofona, anglal kada pes dukhavav u nadžanav imar aňi te sovel,“ do-vakerdža o Piťus. O grofos chudňa te gon-dolinel the te rachinel, kajča na u na te avel pr´oda, kaj našliľa koda ostatno, trandato grajcijaris. O Piťus dikhľa, hoj o grofos ole-ha našti čalavel u imar lošanlas pes pro šel somnakune dukati, save chudela le gro-fostar, hoj kheldža avri o dovakeriben, bo ipen ajci sas le Piťus kili. „Ta so, rajeja grofo-na, phenena mannge, kaj našliľa koda tran-dato grajcijaris, bo o idejos pro pale-phendžipen tumenge imar geľa avri“ phu-čla pes o Piťus le grofostar. Oda nadžanelas, so kamel cholatar te kerel, kajča udžandža, hoj oda nadžanel. Parandčolindža kaj te po-činen le Piťuske šel somnakune dukati u o hiros pal oda, hoj o Rom kheldža avri upral o nekgodžaveder grofos pes sar balvaj rozgeľa andre calo luma. O Piťus vaš o duka-ti, save avrikheldža andro dovakeriben, ač-hadža le dadeske bareder chartarňa, peske baro kher, andre savo iľa the le dades/da u iľa romňake la šukara Margareta. O bijav likerelas jekh kurko u chalas the pijelas calo osada. U so amaro grofos Baroniis? Oda pes cirdňa palal u imar pal peste na vičhinelas avri, hoj hino nekgodžaveder pre luma. Kaj-ča meksa kerelas e buči, so les diňa o Piťus. U te latar na diliňaľiľa, ta la kerel dži adadžives.

Napísal a preložil Igor Dužda

Medailón

Štadiónom sa nesie oslavný chorál, stovky hrdiel velebia svoj zbožňovaný tím. Južná tribúna patrí miestnym ultras fanúšikom. Celý sektor je ozdobený vlajkou, na ktorej sa vyníma lebka s prekríženými hnátmi a číslom 88. Každý, kto aspoň trochu pozná nacistickú symboliku vie, čo toto číslo znamená. Ôsme písmeno abecedy je h a dve veľké písmená HH za sebou značia nacistický pozdrav „Heil Hitler!“. Tvrdé jadro futbalových chuligánov sa vôbec netají tým, že ich ideológiou je nacizmus. Polícia sa tvári, že nič nevidí a vedenie klubu je za nich len vďačné, sú to ich najlepší a najvernejší fanúšikovia. Nechýbajú na žiadanom zápase, sprevádzajú svoje mužstvo všade. A tak sa z južnej tribúny nesie pokrik „My sme tu doma!“. Situácia na ihrisku sa však nevyvíja tak, ako by si to domáci predstavovali. Súper sa stále častejšie dostáva do šancí. Problémy robí hlavne stredný útočník. Je šikovný, rýchly, má výbornú techniku s loptou a je čierny. Keď sa situácia opakuje a futbalista z ďalekej Afriky opäť hrozí gólom, z tábora ultras sa ozvú zvuky napodobovania škreku opíc. Na ihrisko dopadne banán. Africký futbalista sa díva smerom k tribúne, odkiaľ banán priletel. V jeho výraze vidieť okrem hnevu bezmocnosť. Stojí tam sám, opustený a bezmocný. Skloní hlavu smerom k banánu, potom opäť uprie pohľad na ľudí, ktorí ho tak ponižujú a urážajú a znechutenie si odplúje. Keby to šlo, pluvanec by zasiahol každého jedného z nich.

Marek stojí v strede tribúny a spolu so stovkami svojich kamarátov škrieka ako opica. Cíti sa ako v tranze, keď tisícka hrdiel spieva ako jeden muž hymnu svojho fanklubu, kde svojich úhlavných nepriateľov – fanúšikov konkurenčného klubu – nazývajú špinavými Židmi. Keď je derby s týmto klubom, občas dôjde aj k tomu, že sa strhne bitka. Vtedy so zatajeným dychom sleduje svojich starších kamarátov ako sa vrhajú do bitky. On má iba osemnásť a pravdupovediac má strach zapojiť sa do bitky. Nikdy nepatril k tým sebedovodomým typom, ktorí sa neboja presadiť svoje trebárs aj násilím. Marek mal veľmi ďaleko k tým, ktorí sa stanú vodcami v každom kolektíve. Opak je pravdou. Ako dieťa bol mnohokrát silnejšími chlapcami šikanovaný a ponižovaný. Dobre si pamätá na časy, kedy zo školy utekal, aby sa vyhol zauchám a kopancom. Potom zisťtil, že jednoduchšie je sa k týmto silnejším chlapcom pridať. Stať sa jedným z nich. K tomu mu dopomohol jeho kamarát Peter. Býval v tom istom paneláku, bol od neho o dva roky starší, no Marek si ho získal. Najprv to boli drobnosti ako ponúknutá Coca-Cola či tyčinka. Potom ho pozval k sebe zahrať si na PlayStation. Peter rád prijímal tieto prejavy priateľstva, oni sa nemali tak dobre ako Marekova rodina. Jeho otec výplaty pravidelne prepíjal s kamarátmi, matka sa musela okrem neho postarať aj o dvoch mladších súrodencov. A tak chvíle u Mareka boli pre neho ako balzam na dušu. V Marekovej parádne zariadenej izbe trávil celé hodiny hraním hier a pozeraním známych youtuberov. Tu nemusel počúvať hádky svojich rodičov a rev jeho malých súrodencov. Bolo mu tu superfasa, ako zvykli s Marekom hovoriť. Marekovi rodičia trávili väčšinu času v práci, aby svojmu jedinému dieťaťu dopriali všetko, na čo si spomenie, a tak mohli byť kamaráti spolu celé dni bez toho, aby sa o nich niekto z rodičov zaujímal.

Jedného dňa prišiel Peter s tým, že dnes Mareka zoznámi s jeho partiou. A tak podvečer zašli do pivárne, kde sa mali stretnúť. Keď Marek vošiel dnu, za veľkým stolom sedelo asi desať mladíkov v bomberách, hlavy im svietili do prítmnia zle osvetlenej pivárne, mali ich nakrátko ostrihané alebo vyholené. Privítal ich najstarší z nich: „Ja som Roman, ale kamaráti ma volajú Robin. Sadnite si

♦ Ilustračná fotografia. Zdroj: pixabay.com

sem“. Posadil ich vedľa seba. „Prvé pivo je na mňa, chlapci. Vitaj medzi nami, Marek! Chlapi, pozdruvte nášho nového kamaráta!“ Všetci ako na povel vstali do pozoru, pravú ruku zdvihli do nacistického pozdravu a pivárňou zahrmelo: „Sieg Heil!“. Marek sa zrazu cítil byť silným a neohrozeným, ten pocit sa mu páčil. Bolo to takmer opojné byť súčasťou niečoho väčšieho. Títo muži vzbudzovali strach a rešpekt všade, kde sa objavili a každý sa im radšej vyhol. Marek si uvedomil, že zrazu nie je obeť, nie je ten, čo sa bojí, ale ten, ktorého sa budú báť. Z obete sa stal predátor. Na druhý deň si ostrihal vlasy a nakúpil oblečenie, aby dobre zapadol do novej partie. Keď sa takto vystrojený objavil v škole, hlavy všetkých sa za ním obracali. V očiach spolužiakov už nevidel pohŕdanie či ignoranciu. Nie, teraz si ho každý všimol, teraz konečne vzbudzoval rešpekt! Odvtedy, ako sa v meste ukazoval spolu so svojou novou partiou, ako začal chodiť na futbal a kúpil si permanentku do sektoru ultras, si už k nemu nikto nič nedovolil. Žiadne vtipy či znevažujúce poznámky, to všetko bola minulosť. Dnes si spolužiaci dobre rozmyslia čo mu povedia, keď za ním stoja jeho kamoši, ktorým stačí aj najmenšia zámienka, aby si zjednali rešpekt. Večne zaneprázdnení rodičia si to najskôr nevšimli, potom si povedali, že z toho vyrastie. A tak sa Marek denne stretával so svojou partiou, tešil sa na chvíle, keď opäť s nimi splynie do jedného celku. Vtedy, keď je súčasťou väčšieho celku, nemusí byť sám sebou, nemusí rozmýšľať, pochybovať, rozhodovať sa. Kamaráti mu povedia čo je správne a dobré, aký je tento svet a čo treba robiť. Takto sa dozvedel o židovskej svetovláde, o neoliberaloch, ktorí sem chcú doviesť čo najviac migrantov z Afriky, podporujú LGBTI propagandu, aby z detí urobili homosexuálov, Cigánom dávajú štedré dávky a tí nerobia nič iné, iba sa množia, a to všetko pre jediný cieľ. Aby svetové židovstvo zničilo bielu rasu. Oni sú vojaci, rytieri, ktorí zasvätili svoj život záchrane bielej rasy. Ak nebudú bojovať, ak nebudú svojím bojom otvárať ľuďom oči, čaká nás všetkých krutý koniec. Marek všetkému slepo veril a stal sa z neho oddaný zástanca týchto myšlienok.

Takto plynul deň za dňom. Marekov život bol v kruhu jeho kamarátov jednoduchý, a to sa mu páčilo. Futbal, pivo, nočné párty, občas niekoho poriadne zbili. Vždy sa našiel človek, ktorý si bitku zaslúžil – vysokoškooláci boli namyslení, rockeri, metalisti mali dlhé vlasy, zahraniční študenti nemali tú správnu farbu pleti a prznili biele ženy, a takto postupne špinili árijskú rasu. No a Cigáni, tí boli vždy terčom, po ktorom vyštartovali. Aj Marek sa pridala a kopal do nevládných ľudí na zemi. Bolo to také ľahké, veď vždy boli v presile! Žiadny boj nemôžete prehrať, ak ste desiati na dvoch či troch ľudí a taká bola ich taktika. Púšťať sa do bitiek, ktoré boli vopred vyhraté. Tieto nočné bitky boli vždy prílevom adrenalínu, ktorý sa menil na endorfíny, a tie vyvolali pocity šťastia ako po vyhranom futbalovom zápase.

Jedného dňa profesorka dejepisu zahlásila, že pôjdu na exkurziu do bývalého koncentračného tábora v Osvienčime. „Ja tam nejdem, nebudem počúvať tie kecy a výmysly,“ podráždene vyhlásil Marek. „Práve ty by si tam mal ísť, Marek, práve ty by si to mal vidieť,“ odpovedala mu mladá profesorka a priamo sa mu dívala do tváre. Marekovi sa páčila, bola mladá s dlhými blond vlasmi a modrými očami ako pravá árijská žena. Takých je dnes už málo, vždy si pomyslel, keď ju uvidel. „Nepôjdem tam,“ rezolútne zakončil debatu. No profesorka sa nevzdala. Pred časom si riaditeľ musel Mareka predvolať, lebo sa u neho našli predmety s nacistickou symbolikou, ktoré mu museli zhabať, dokonca bol oblečený v tričku s logom Waffen-SS. Predvolali jeho rodičov, ktorí ledva vymodlili, aby škola na neho nepodala trestné oznámenie. Marek bol podmienenčne vylúčený zo školy. Teraz bol postavený pred hotovú vec, buď pôjde na exkurziu, alebo pôjde preč zo školy. Večer ho čakali rodičia. „Prečo nám robíš takéto problémy?“ začal otec, unavene si trel spánky, evidentne ho bolela hlava a tento rozhovor mu jeho migrénu len zhoršoval. „Školu musíš dokončiť! Na budúci rok maturita, potom ťa čaká univerzita. Veď buď rozumný,“ pridala sa matka. Sadla si k nemu na gauč a chytila ho za ruku. Marek si uvedomil, že to bolo už dávno, čo sa ho matka na-

posledy dotkla a takmer zabudol, aké to je cítiť jej dotyk. Napriek tomu ruku odtiahol. „Nepôjdem na tú blbú exkurziu do nejakého Osvienčimu počúvať klamstvá v kulisách, ktoré postavili po vojne! Nie som pokrytec, nenechám si vymývať mozog propagandou!“ „Čo to preboha hovoríš? Veď my sme ťa takto nevychovali, Marek! My ťa už ani nespoznávame! Kedy sa toto z teba stalo?“ s plačom na krajíčku mu dohovárala matka. „Nechcem ani študovať na univerzite! Budem si žiť po svojom, nebudem plniť vaše priania, je to môj život!“ „Dobre, kamarát, tak si buď istý, že všetky tvoje výhody skončili. Od nás už nedostaneš ani cent, skončí tvoj dobrý a pohodlný život. Nepôjdeš na exkurziu, vylúčia ťa zo školy. A vieš čo urobíme my? Vzdáme sa ťa! Potom môžeš žiť svoj život ako chceš, ale bez našej pomoci určite skončíš na ulici. To ti teraz prisahám, že toto urobím! Dosť sme boli k tebe tolerantní, plnili ti všetky želania a ty sa nám odmeníš takto?“ Otec stál nad ním a Marekovi sa zdalo, že sa zväčšil. Videl jeho navretú žilu na spánkoch a zlosťou zvrastenú tvár. Pocítil strach a zároveň niečo, čo k otcovi doteraz necítil. Strach sa premenil na úctu. Tento pocit ho samého prekvapil.

Večer sa v pivárni sťažoval na rodičov, blbú školu a večné príkazy. Robin mu položil ruku na rameno. „Na tú exkurziu choď.“ „Nejdem, seriem na ich židovské výmysly!“ „Choď, ale never ničomu, čo ti povedia. Rob si z nich srandu, trebárs si urob selfie pred kremačnými pecami so zdvihnutou pravícou. Zosmiešni tú ich maškarádu. My sme to tak urobili,“ pokračoval Robin. „Ty si bol v Osvienčime?“ „Jasné, že bol, urobili sme pár podobných somarín a dokonca jeden z kamošov vošiel do kremačnej pece, kde si ľahol. Urobili sme fotku a vieš čo sme s ňou spravili? Poslali sme ju anonymne ako pohľadnicu miestnemu rabínovi. Zdraví ťa tvoj starý otec, je mi tu dobre a hlavne nie je mi zima.“ Všetci sa rehotali, poháre s pivom štrngali a o chvíľu sa pivárňou ozývala hymna ultras fanklubu.

Keď prechádzali bránou s nápisom Arbeit macht frei (Práca oslobodzuje) mal Marek zo seba dobrý pocit. Pod mikínou mal svoje tričko Waffen-SS, selfie tyč v batohu. Už sa tešil, aké fotky urobí. Robin a kamoši ho určite pochvália a bude ich baviť rozprávaním o tom, ako to všetko urobil. Výklad sprievodcu takmer nevnímali. Profesorka si ho pozorne všimla, rovnako ako spolužiaci. Vedeli, k čomu sa Marek verejne hlási a mysleli si, že sa ho tie hrozné fakty nejako dotknú. No on zachovával kamennú tvár. Exkurzia bola dlhá, po hodine si ho už prestali všímať. Teraz boli v časti Auschwitz /Birkenau, kde videli priestory plynových komôr, prezerali si kremačné pece. Vtedy sa jedna z jeho spolužiakov hystericky rozplakala, viacero spolužiakov bolo očividne rozrušených. Profesorka aj so sprievodcom ich vyviedli von. Marek si nestihol urobiť selfie, musel odísť spolu s nimi. Vonku sa vzdialil, skryl sa za ruiny jedného z krematórií, ktoré nacisti vyhodili do vzduchu, aby zakryli svoje zločiny. Rýchlo rozopol mikínu, zahajloval a urobil si zopár selfie fotiek do mobilu. Pritom, ako chcel urobiť čo najlepší záber sa potkol a spadol na chrbát. Vyrazilo mu dych, chvíľu ležal. Nadávajúc sa dvíhal na nohy, a vtedy zbadal kameň, o ktorý sa potkol. Bol vyvalený zo zeme a pod ním sa niečo zablysko. Zaboril prsty do mäkkej zeme a vytiahol retiazku s medailónom a prsteňom. Rýchlo si to strčil do vrecka a vrátil sa k triede. Zdalo sa, že nikto si jeho neprítomnosť nevšimol.

Cesta domov mu ubehla rýchlo. Keď sa vrátil, prezeral si fotky, ktoré urobil. Nepáčili sa mu, kamarátov nimi neohúri. Vybral z vrecka retiazku pokrytú zeleným povlakom. Chvíľu hľadal na internete, čím by mohol tento šperk vyčistiť. Vraj sa to dá aj zub-

nou pastou alebo obyčajnou kolou. Zobral pastu, jemne čistil handričkou a skutočne to fungovalo. Po pol hodine boli retiazka, prsteň aj medailón ako nové. Určite sú zo zlata, pomyslel si. Možno z toho budú pekné peniaze. Marek sa pri tej predstave potešil, že nebude musieť čakať na to, čo mu dajú rodičia. Možno za to dostane toľko, že bude môcť od rodičov odísť, nájsť si podnájom a prácu a konečne začať žiť tak, ako sa mu páči. Bude slobodný, bez ich trápnych príkazov a zákazov. No určite za tie prachy urobí poriadnu párty pre kamošov. S tými to myšlienkami zaspával.

Na druhý deň vzal z matkinej šperkovnice nejaké náušnice a prsteň, aby v zlatníctve nevzbudil podozrenie. Vzal si sako, aby vyzeral ako mladý dôveryhodný muž. Vošiel do zlatníctva. Postarší šedivý muž ho milo privítal. „Môžete mi oceniť tieto šperky? Je to dedičstvo po babke, ktoré mi zanechala,“ vysvetlil. Zlatník mu povedal sumu, za ktorú urobí ocenenie. No nebolo to práve málo. Vreckové na tento týždeň padne do vrecka tohto vydriducha! Suma za matkine náušnice a prsteň ho nezaujímala, zlatník ich ocenil veľmi rýchlo. Potom si dlho prezeral prsteň, retiazku aj medailón. „Tieto šperky sú z kvalitného bieleho zlata a sú veľmi staré. Ich hodnotu je ťažké takto narýchlo určiť, lebo nejde o samotné zlato a prácu, ale ich hodnotu zvyšuje to, že je to starožitnosť. A tento medailón je veľmi zvláštny,“ povedal zlatník. „Prečo?“ nedočkavo sa spýtal Marek. „Je na ňom Svätá Sára, to je patrónka Rómov, ktorú uctievali hlavne vo Francúzsku. Tam ju volajú aj Kali Sára, čiže Čierna Sára. A pozrite sa, medailón sa dá aj otvoriť,“ muž jemne pootočil medailón a ukázal sa vyblednutý obrázok malého dievčatka. Tmavé dlhé vrkoče a planúce čierne oči v milej okružlej detskej tvári. „Nieкто z predkov?“ vyzvedal obchodník. Marek sa v duchu zasmial: Jasné, veď ja vyzerám ako pravý Cigán! Nahlas odpovedal: „Neviem, možno, musím sa popýtať. Tak akú to má cenu?“ „Ako som povedal, na to treba čas. Ak mi tie šperky necháte dva-tri dni, poviem vám presnú cenu. Musím sa poradiť s odborníkom na starožitnosti. Ale cena za profesionálny odhad sa tým logicky zvýši,“ pokojne odpovedal majiteľ zlatníctva. „Nemám toľko času. Mám neodkladné povinnosti, študujem v zahraničí a prišiel som len na pohreb babky,“ rýchlo zaklamal Marek a pokračoval, „povedzte mi len váš názor, koľko by som mohol za to dostať?“ „Dve, možno aj tri tisícky, ale po profesionálnom odhade určite aj oveľa viac. Keď mi ukážete nejaký doklad o tom, že ste vlastníkom, vyplatím vám tritisíc eur.“ „Musím si to rozmyslieť, predsa len je to pamiatka po babke,“ Marek zhrabol šperky a náhlivo opustil zlatníctvo.

V ten večer zostal doma. Ležal v posteli, prezeral si ten zvláštny medailón. Akoby ho niečo k nemu priťahovalo. Cítil jeho chlad, mal pocit ako keby držal v ruke kúsok ľadu. Otvoril medailón a pozeral sa na obrázok toho dieťaťa. Nemal z toho dobrý pocit. Ležal a dlho nemohol zaspáť. Stále mal pred sebou obrázok malého dievčatka. Zrazu pocítil, že sa v jeho izbe poriadne ochladilo. Pritiahol si prikrývku, nepomohlo to. Chcel vstať a zobrať si zo skrine deku. Vtedy si v kúte všimol tieň, akoby tam nieкто stál. Od strachu sa mu zježili všetky chlpy na tele. Tieň sa pohol smerom k nemu. Strach mu nedovolil sa ani pohnúť, chcel kričať, no ako keby mal v hrdle napchatú handru. Videl, že sa k nemu blíži žena. Dlhé čierne vlasy jej zakrývali tvár. Tuho zatvoril oči a keď ich otvoril, žena tam stále stála. Zrazu sa k nemu zohla. Vlasy sa jej odhrnuli z tváre a on uvidel mŕtvolne bielu tvár a oči podliate krvou. Prízrak na neho zlostne zasyčal: „Visarel“. Vtedy stratil vedomie. Ráno ho zobudila známa melódia budíka z mobilu. V ústach mal sucho ako po opici. Tričko ešte mokré od potu. Bože, to bol sen, pomyslel si. Takú nočnú moru som ešte

nemal! Striaslo ho, keď si spomenul na tú hrôzu, čo zažil.

Po škole v pivárni kamošom ukázal tie fotky. Smiali sa a uznanlivo ho potľapkávali po pleciach. Vypil pár pív, ale akosi sa necítil dobre, a tak odišiel skôr ako obyčajne. Skôr ako si večer ľahol a vypol svetlo sa so strachom poobzeral po izbe. Nič tam nie je, včera to bol iba sen. Zaspal. Zobudil sa na chlad a opäť videl v kúte ten prízrak. Tentoraz sa prihnal rovno k nemu a schmatol ho pod krk. Mŕtvolne bledá tvár tej ženy sa ho takmer dotýkala, z jej dychu cítil neznámy pach niečoho ako mandle a bielidlo. Počul, ako na neho zavŕčala: „Visarel“. Potom z jej tváre začali odpadávať kusy kože a svalov. Z očných jamiek vytekli oči, cítil tú slizkú hmotu na svojej tvári. Videl pred sebou už len lebku s dlhými čiernymi vlasmi a počul hrozný šepot: „Visarel“. Ráno sa cítil zle. Matke poslal esemesku, že je chorý a nejde do školy. Chcel byť medzi ľuďmi, vybral sa do mesta. Nechcel byť v tom byte sám. Bol zmätený, nevedel čo si o tom všetkom má myslieť. Pochyboval o svojom zdravom rozume, veď doteraz sa mu nikdy nič také nestalo. Vošiel do nákupného centra, predieral sa davom ľudí a chcel nájsť svoju obľúbenú reštauráciu, kde robili ten najlepší hamburger s hranolkami. To mu určite zlepší náladu. Zrazu v tej záplave ľudí vidí, ako oproti nemu kráča žena s dlhými havraními vlasmi, oblečená v pestrých šatách a vyzerajúca dosť exoticky. No tá žena sa tak veľmi podobala na prízrak z jeho nočnej mory, až mu stiahlo hrdlo. Išla priamo oproti nemu. Zdalo sa mu, že ju nikto okrem neho nevníma. Zostal stáť, ale keď prešla popri ňom a jemne sa obtrela o jeho ruku, cítil ľadový závan. Pozrel sa do jej tváre, mala jemne tmavú pokožku, plné pery a veľké čierne oči. V tej chvíli počul opäť ten hlas: „Visarel“. Skôr než sa spamätal, žena zmizla v dave. Odišiel, zrazu stratil chuť na svoje obľúbené jedlo. Prechádzal sa po meste, musel vyzeráť ako opitý alebo nadrogovaný. Potreboval to niekomu povedať a jediný, kto sa mu nevysmeje je Peter. Zavolať mu.

Sedeli v izbe a Marek mu porozprával celý príbeh. „Myslíš si, že som blázon, chorý na hlavu?“ nedočkavo sa spýtal. „Ale hovno, podľa mňa tá exkurzia v Osvienčime na teba zapôsobila viac, ako si ochotný pripustiť. A to, čo si našiel, celý ten príbeh v tvojom podvedomí začal fungovať tak, že ti vytvoril tieto nočné mory. Riešenie je jednoduché. Zbav sa tých vecí, predaj ich niekde v záložni, tam od teba nebudú pýtať žiadne potvrdenia. Nedostaneš toľko, ale darované mu koňovi sa na zuby nepozera. Ak chceš, môžeme ísť hneď teraz. Jednanie v záložni nechaj na mňa, ja sa nenechám obabrať, dostaneš za to peknú sumičku,“ organizoval Peter. „Dostaneme, pôjdeme pekne fifty, fifty,“ Marek sa šťastne usmieval.

Vystúpili z električky, na druhej strane cesty bola záložňa. Vo chvíli, keď prechádzali cez cestu videl Marek na náprotivnej strane pred výkladom stáť tú ženu s havraními vlasmi. „Peter, pozri sa, tamto je tá žena!“ vykrikoval. Peter bol dva kroky pred ním. Obzrel sa, vtedy sa nečakane prihnalo auto a rútilo sa priamo na neho. Skôr než mohol čokoľvek urobiť narazil do Petra veľký čierny Pickup, jeho telo ako handrová bábika preletelo cez kapotu a dopadlo na cestu, bolo počuť nepríjemné prasknutie. Keď k nemu Marek pribehol, videl jeho nevládne telo v pokrútenej bizarnej polohe, pod hlavou sa mu vytvárala tmavá krvavá škvrna. V nemocnici čakal niekoľko hodín, na rukáve bundy mal ešte krvavé škvrny. V hlave sa mu prehrával stále ten istý obraz. Videl, ako jeho najlepší priateľ letí cez auto, a potom videl seba, ako objíma jeho bezvládne telo. Keď lekári povedali jeho pripítému otcovi, ktorého sem zavolali, že jeho syn je v kóme, Marekovi po tvári tiekli slzy. Vybehol z nemocnice, prešiel cez park, sadol si na lavičku a plakal. Neďaleko pokojne tiekla veľká šedivá rieka. Marek si nemohol

pomôcť, v mysli si stále prehrával tie okamihy. Videl tú ženu, on zakričal na Petra. Keby to neurobil, nič by sa nestalo! On môže za to všetko! Jeho skvelý život sa zrútil, úplne sa všetko posralo, odkedy našiel ten medailón! Vytiahol retiazku s medailónom a prsteňom z vrecka, ešte sa poslednýkrát na ne pozrel, rozohnal sa a hodil ich priamo do stredu rieky.

Večer sa vrátil domov. Rodičia ho utešovali a uisťovali, že jeho kamarát sa určite uzdraví. Nič im nepovedal, odišiel do svojej izby, zatvoril sa a hodil na posteľ. Plakal. Nevedel ako dlho plakal, keď unavený plačom zaspal. V noci sa prebudil, zapol svetlo a na nočnom stolíku pri jeho posteli uvidel niečo, čo mu vyrazilo dych. Ležali tam retiazka s medailónom a prsteňom. Začal sa triasť na celom tele. Uvidel, ako z rohu miestnosti k nemu kráča tá žena, no teraz nebola sama. Jeho izbu zaplnili na kosť vychudnuté postavy v pásikavých handrách pripomínajúcich pyžamo. Mali holé lebky, vystupujúce líčne kosti, vystierali k nemu ruky a blížili sa. Zacítil na sebe desiatky ľadových rúk, ktoré sa ho dotýkali. Držali ho za ruky a nohy, gniavili jeho telo, ich tváre boli tak blízko, že im videl do očí, ktoré nepatrili živým. Vyzerali, akoby boli celé vyrobené z čierneho skla, žiadne belmo ani zreničky, len chladné čierne sklo. Chcel kričať, no nemohol vydať ani hláska. Žena sa mu dotkla čela. Vtedy sa to stalo, zrazu nebol vo svojej izbe. Ocitol sa vo veľkom drevenom baraku, bola tam tma a zima. Uvedomil si, že cíti neskutočný hlad, ktorý ho doslova požiera zvnútra. Pozrel sa na svoje ruky – boli vychudnuté, na nohách mal veľké dreváky a bol oblečený rovnako ako všetci okolo v handrách, ktoré vyzerali ako to pásikované pyžamo. „Ja sem nepatrím,“ hovoril všetkým naokolo. Nikto si ho nevšímaj, všetci išli von z baraku. Pri dverách stál muž, ktorý to zjavne celé riadil. Marek k nemu pristúpil: „Ja sem nepatrím, chcem ísť domov“. Vtedy si všimol, že ten muž je takmer rovnaký ako jeho kamarát Robin. V duchu sa potešil známej tvári. Muž mu neodpovedal, ale zodvihol drevený obušok a mocne ho ním tresol po chrbte. Marek zacítil bolesť, akú ešte v živote nezažil. A potom sa na neho zosypali ďalšie údery. Cítil, ako dopadajú na celé jeho telo a nakoniec posledný úder mu rozbil lebku, z ktorej vytekol mozog. S výkrikom hrôzy sa prebral, prudko dýchal. Videl a cítil, že sa pomočil. Plakal ako malé dieťa. Rodičia pribehli do jeho izby. Zmätene im porozprával čo sa mu stalo. Na druhý deň ho zobrali k lekárovi, ktorý tento stav pripísal posttraumatickému stresu z toho, čo sa stalo jeho kamarátovi. Lekár mu predpísal lieky a odporučil psychológa, ku ktorému by mal chodiť na terapie. No nič z toho mu nepomohlo.

Noc čo noc ho navštevovali tie príznaky. Noc čo noc sa ocital na tom hroznom mieste. Najhoršie bolo, že umieral rôznymi spôsobmi. Prežíval hrôzu, keď ho viedli k dlhej jame, v ktorej horel oheň a bolo cítiť smrad spálených vlasov a mäsa. Cítil za sebou esáka, ako mu oprel o temeno hlavy zbraň a videl ako jeho telo padá do ohnivej jamy. Ďalšiu noc ho pred zhromaždenými väzňami obesili. Cítil na hrdle drsné lano, precítil nekonečné minúty ako sa dusil a lapal po dychu. Nakoniec videl, ako jeho bezvládne mŕtve telo visí pod šibenicom. Potom prežíval umieranie na týfus, cítil všetko do posledného detailu, zimnicu aj smrad výkalov, v ktorých ležal, kým z neho unikal život. Hrozní noční hostia nevynechali ani jedinú noc. Na konci toho trápenia vždy počul len slová od tej ženy. „Visarel.“

Nervovo sa zrútil po noci, kedy si prežil smrť v plynovej komore. Cítil všetku tú hrôzu, keď sa za nimi zatvorili mohutné vráta. A keď sa namiesto vody začal v komore šíriť plyn a všetci kričali, búchali na vráta, šliapali po sebe v snahe nadýchnuť sa, lebo plyn sa šíril od zeme. Precítil tú bolesť, keď mu plyn doslova trhal pľúca. Na druhý deň

ho museli hospitalizovať na psychiatrickej klinike. Sedel vo veľkej spoločenskej miestnosti pre pacientov, kde prebiehali spoločné sedenia. Pacienti, ktorých zdravotný stav to dovolil, tam mohli tráviť voľný čas. Zamyšlený držal v ruke retiazku s medailónom. A stále si mechanicky dookola opakoval: „Visarel, visarel“. V miestnosti bol iba on a upratovačka, ktorá mopom zmývala podlahu. Vôbec ju nevnímal a keď si uvedomil, že stojí tesne pri ňom, zlakol sa. „Čo ti majú vrátiť, chlapče?“ opýtala sa. Marek sa na ňu pozrel. Uvidel staršiu počernú ženu, ktorá si ho prezerala s rovnakým záujmom ako on ju. „Čo vrátiť, kto?“ zmätene jachtal. „No ty stále opakuješ, vráť, vráť, stále dookola. A vôbec, odkiaľ vieš po cigánsky? Nevyzeráš, že by si patril k nám,“ usmiala sa na neho. Marek na ňu stále nechápavo pozerál. „Opakuješ visarel, visarel. To znamená vráť. Kde si to počul, kto ťa to naučil?“ Marek bol omámený z liekov, myslenie mal spomalené, myšlienky sa ťahali v jeho mysli ako med. Upratovačka si k nemu sadla. Chytila ho za ruku a jemne ju stisla. Marek k nej z neznámeho dôvodu pocítil dôveru. Trochu nemotorne a obšérne jej porozprával svoj príbeh. Žena si ho trpezlivo vypočula, nesmiala sa mu, ani nebrala ten príbeh ako rozprávanie duševne chorého človeka. S pochopením sa ustarostene na neho pozrela. „Chlapče, narušil si pokoj mŕtvych, otvoril si bránu medzi svetom mŕtvych a živých. Vieš, niekedy sa tieto svety prelínajú a to vtedy, keď sa naruší pokoj mŕtvych. Ak chceš, môžem ti pomôcť stretnúť sa so ženou, ktorá dokáže komunikovať s duchmi mŕtvych a tá ťa môže zbaviť tej hrôzy, ktorú prežívaš.“ Marek hľadel na tú ženu s nedôverou a ona akoby to vycítila a zodvihla sa na odchod. „Veď ak tomu neveríš a myslíš si, že stará Cigánka chce iba oklamať gadža o peniaze, nemusíš tú pomoc prijať.“ Keď chcela odísť, zastavil ju. „Potrebujem pomoc, som zúfalý,“ so slzami v očiach jej silno stískal ruku, akoby sa bál, že odíde aj jeho posledná nádej. Vedel, že takto to už dlhšie nevydrží, ak to nejako nevyrieši. Rozhodol sa, že sám ukončí svoj život a tie neznesiteľné nočné mory. Žena mu do ruky strčila lístok s číslom: „Zavolaj jej. Volá sa Renáta a povedz, že ťa posielala Klára“.

Marek vedel, že sa musí dostať domov, aby mohol vyhľadať tú ženu. Renáta nie je meno pre médium a vešticu. To skôr Teodora alebo niečo podobné. No práve to v ňom vzbudzovalo nádej, tá žena si nepotrebuje robiť reklamu nejakým vymysleným menom. Možno to bude fungovať! Vedel, že je to jeho jediná nádej a on ju musí vyskúšať, veď nemá čo stratiť. Lekárovi povedal, že nočné mory zmizli a je mu oveľa lepšie. Na druhý deň ho poslali do domáceho liečenia. Keď rodičia odišli, zavolať na to číslo a dohodol si stretnutie. K domu v malej dedine ho doviezol taxík. Pani Renáta vyzerala ako bežná dedinská žena. Nebola oblečená v kostýme veštrice ani nič podobné. Oproti nemu sedela celkom pekná tridsiatnička, hnedé vlasy mala vzaďu zviazané, na sebe mala teplákovú súpravu, ktorá je bežným domácim oblečením. Nič v jej dome nepôsobilo zvláštne či umelo. Sadli si do kuchyne za stôl, ponúkla mu kávu. Vypýtal si pohár vody. Kým pil, pozorne si ho prezerala. Chvilu boli ticho. „Si pripravený mi povedať, prečo si ma vyhľadal?“ Marek prikývol a takmer na jeden dych zo seba vysypal všetko, čo sa mu stalo. „Ukáž mi tie veci,“ požiadala ho. Opatrne jej vložil retiazku s medailónom a prsteňom do ruky. Renáta zatvorila oči, začala sa mierne triasť a drmolila pre neho slová v neznámom jazyku. Všetko to trvalo možno dve minúty. Keď otvorila oči, bola očividne vyčerpaná. „To, čo si zobral, patrilo jednej žene a veľmi jej na týchto veciach záležalo aj vo chvíli, kedy išla na smrť. Ty si jej to ukradol, preto ťa prenasledujú tie nočné mory.“ Marek len pomaly začal chápať celý ten príbeh. Na predlaktí sa mu vyhrnul rukáv a odhalilo sa tetova-

nie – lebka a dva prekrížené hnáty, pod tým nápis Totenkopf, umrlíe lebky. Znak elitných jednotiek SS. Renáta sa pozrela na jeho tetovanie. „Možno sa ti to všetko stalo preto, aby si sa ešte zachránil, aby si pochopil, že zlo, ktoré velebiš ťa pripraví o dušu. Neriskuj to, nezatráť svoju dušu. Naprav, čo si urobil.“ Vtedy Marek za ňou uvidel tú ženu a opäť počul ten hlas. „Visarel.“ Vystrašene sa pozrel na Renátu a hľadal u nej ochranu. „Ty ju vidíš?“ „Áno, stojí hneď za vami. Pošlite ju preč! Prosím.“ Ukázal prstom na miesto, kde stál ten príznak, ktorý ho neustále prenasleduje. „Všetko záleží na tebe, na tom, čo urobíš, ako sa zachováš. Ak chceš, môžeš jej niečo povedať, ona nás počúva.“ Marek sa pozrel na príznak, ktorý stále stál za vešticou. Videl, že tá žena je krásna. Husté čierne vlasy sa skrúcali do kučier, okružla tvár mala pekné pravidelné črty a čierne oči boli plné smútku. Úplne spontánne mu z pier vyšlo zašeptanie: „Odpusť mi“. „Si na dobrej ceste za uzdravením svojej duše,“ spokojne skonštatovala Renáta.

O dva dni cestoval vlakom so svojimi rodičmi do Osvienčimu. Opäť prechádzal bránou s nápisom Arbeit macht frei, no teraz s úplne inými pocitmi. Vo svojich nočných morách do posledného detailu prežil takmer všetko utrpenie a hrôzu, ktorú prežili väzni v tomto koncentračnom tábore. S úctou kráčal okolo barakov. V plynových komorách ťažko dýchal, opäť precítoval smrť ľudí otrávených a udusených plynom. Do očí sa mu tlačili slzy, musel odtiaľ vybehnúť. V časti, kde boli umiestnené predmety a artefakty prišiel k zamestnancovi múzea, ktorý tam mal výklad pre návštevníkov. Vytiahol retiazku s prsteňom. „Keď som tu bol minule, našiel som to vonku pri ruinách krematória číslo III., teraz to vraciam.“ Červenal sa od hanby a odvracal zrak, keď šperky podával tomu mužovi. „Je dobre, že si to vrátil. Nájdú sa ľudia, ktorí nemajú v sebe dosť morálky a odvahy, aby napravili svoje chyby. Ty si to dokázal, to je správne. Potom mi musíš ukázať presné miesto, kde si to našiel. Urobíme tam archeologický výskum a možno toho nájdeme aj viac.“ Marek tam stál so sklonenou hlavou a len prikyvoval na znak súhlasu. Pristúpili k nemu rodičia a obidvaja ho objali. Keď prechádzali múzeom, zahliadol na stene kresby, portréty dvoch mužov a jednej ženy. „To je ona!“ Vykrikol a ukazoval na obrázok. Bola to žena z jeho snov, žena, ktorá ho prenasledovala v jeho nočných morách. „Tieto obrázky nakreslila maliarka, ktorú všetci volali Dina. Robila pre doktora Mengeleho nákrety pacientov s rôznymi deformáciami, ktorých Mengele vášnivo zbieral a robil na nich svoje odporne pokusy. Žena na tom obrázku sa volala Marianna, bola to Rómka z Francúzska. Spolu s manželom boli zavraždení pri likvidácii cigánskeho tábora druhého augusta 1944. Ešte predtým umrela na týfus ich malá dcérka. Maliarka Dina ju zvečnila na tomto obrázku, ktorý sa akoby zázrakom zachoval. Bola krásna, ale všimnite si ten smútok v jej veľkých čiernych očiach, tam je zapísaná celá tragédia ich príbehu, ktorú sa Dine podarilo zachytiť. Maliarka Dina prežila, po vojne odišla do Ameriky a kreslila pre Disney štúdio. Napríklad je autorkou slávneho káčera Duffyho.“

Marek sa už nikdy nevrátil medzi bývalých kamarátov. Nezabudol na to, čo všetko prežil a hlavne si uvedomil, že zlo, ktorému podľahol ho takmer pripravilo o najcennejšie, čo človek má. O ľudskosť. Nezávisť mu takmer otrávil dušu. Vedel, že dostal novú šancu a svoj život prežije inak.

Braňo Oláh

